

Schieten met een krom geweer

Hoewel de economische wetenschap steeds meer gebruik maakt van kwantitatieve methoden, is en blijft zij een maatschappijwetenschap die de gedragingen van de mens bestudeert in zijn streven naar welvaart. Economisten zijn blij wanneer zij die gedragingen in wiskundige formules hebben gevangen met hoge correlatiecoëfficiënten en lage standaardfouten. Voor een gefundeerd economisch-politiek beleid zijn dit soort formules onmisbaar. Dit betekent echter niet dat we hiermee alle welvaartsproblemen kunnen oplossen. Objectieve gedragsvergelijkingen geven slechts kwantitatieve informatie over de gedragingen van economische subjecten in de beschouwde periode. Het afleiden van normen hieruit voor een beleid moet dan ook met grote voorzichtigheid gebeuren. Fundamentele fouten in de economie kunnen m.i. slechts worden opgelost door de parameters die deze gedragingen symboliseren te wijzigen. Bij dit wijzigen is de economische wetenschap niet meer dan een gereedschap voor de politicus die een keuze moet maken.

Het bovenstaande houdt in dat het zoeken naar normen voor het economische beleid vaak gelijk staat met het omzeilen van de problemen. Hierdoor zal men er vroeg of laat niet aan ontkomen de normen te wijzigen. Dit bedoelde ik, toen ik vorig jaar het Miljoenennota-nummer van *ESB* inleidde met een pleidooi voor een beleid op het terrein der overheidsuitgaven waaraan de Nederlandse bevolking behoefte heeft in plaats van het toepassen van de Zijlstra-norm¹⁾.

Het zoeken naar een norm is overigens niet steeds het perfectionistisch omzeilen van een probleem. Het gebeurt ook vaak dat belangengroepen normen voor het overheidsbeleid verzinnen waarin de eigen wensen keurig zijn verpakt. Op deze wijze slaat men tegenstanders om de oren met pseudo objectief-wetenschappelijke regels.

Een sprekend voorbeeld op het gebied van de inflatiebestrijding, dat al langer bestaat dan dit jaar, is het advies van de SER inzake *mogelijkheden ter bestrijding van inflatie*, dat oktober 1966 verscheen. In dit advies werd als oorzaak van de inflatie genoemd: de procentuele stijging van de uitvoervraag en overheidsbestedingen die de stijging van het bruto nationale produkt overtreft. De norm is hier de stijging van het BNP. Als alle bestedingen nu in gelijke mate meegroeien, is het inflatieprobleem opgelost. Een dergelijke evenwichtige groei zal inderdaad inflatie kunnen voorkomen, maar degene die hieruit afleidt dat sectoren die sneller groeien dan de evenwichtige groei, inflatie veroorzaken, heeft het mis. Economisch gezien moet slechts worden gestreefd naar het in de pas lopen van de gewenste beste-

dingen met de potentiële produktiemogelijkheden. In ons maatschappijbestel liggen de verdeling van de bestedingen en de produktie wel voor een groot deel vast, maar verschuivingen daarin zijn altijd mogelijk.

Het lijkt erop dat het VNO dezelfde mening heeft als de SER in 1966. In zijn commentaar op de *Miljoenennota 1973*, constateert het VNO, na de opmerking dat de kern van het inflatieprobleem in de snelle stijging van het beslag van de collectieve voorzieningen op het nationale inkomen ligt, dat de regering daaruit zelf in onvoldoende mate de consequentie trekt. Het NCW is zelfs van mening dat de autonome groei van de collectieve sector tot verstikking leidt.

Een ander sprekend voorbeeld van een norm, die geen norm is, blijkt uit de vele commentaren op de belastingdruk. Men hoort en leest vaak de opmerking dat de druk van de belastingen en sociale verzekeringen (deze laatste moeten er wel bij) te hoog is, omdat hij hoger is dan in andere landen. Men zou hier serieus op in kunnen gaan door uit te leggen dat belastingen en sociale verzekeringen geen verspillingen zijn. Beter zou echter zijn, te volstaan met de opmerking: „Nou en, wat zegt dat?”

Mijn afwijzing van het zoeken naar normen betekent geenszins dat er geen regels zouden behoeven te worden opgesteld met behulp waarvan de overheid een sociaal-economisch beleid kan voeren. Deze regels moeten echter flexibel in de tijd zijn en mogen geen dogma's worden. De vorm van een beleid dat ik voorsta, werd gegeven door de Commissie Economische Deskundigen van de SER. Deze commissie deed een constructieve poging een sociaal contract te bewerkstelligen zonder de nieuwe „nullijn-norm” en met een verhoging van de Zijlstra-norm met 1 % zodat de inflatie in ieder geval kan worden omgebogen²⁾. Hoewel het voorgestelde beleid van de regering-Biesheuvel de inflatie beter zal kunnen bestrijden, zijn er maar weinigen die geloven dat dit beleid kan worden verwezenlijkt.

De misschien wel juiste opmerking van het NCW dat de regering prijsstiet met een krom geweer, heeft weinig overtuigingskracht indien ze met een even krom geweer in de vorm van niet objectieve normen wordt afgeschoten.

L.H.

¹⁾ Doen wat nodig is, *ESB*, 6 oktober 1971, blz. 877.

²⁾ Het is interessant dat een dag voordat het rapport van de SER-deskundigen verscheen, Prof. Van Muiswinkel op de Accountantsdag gelijksoortige beweringen lanceerde. Deze werden nogal heftig, maar ongemotiveerd, bestreden door Dr. Zijlstra.

Inhoud

Schieten met een krom geweer	929
<i>Drs. J. P. Pronk:</i> De macht van Europa	931
<i>Prof. Dr. W. F. Duisenberg:</i> MEV 1973-spoorzoeken en verkennen	932
<i>Drs. R. M. de Haan:</i> Ramen, afwegen en ombuigen; kanttekeningen bij de begroting 1973	935
Mededelingen	939/953
<i>Prof. Dr. N. H. Douben:</i> Fiscus in de ban van de verlaagde ruimte	940
<i>Drs. J. van Ark:</i> De progressiefactor als fiscaal beleidsinstrument	944
Belgische kroniek Monetair beleid in België, door E. Thielemans	947
Boekbespreking H. M. H. A. van der Valk: Het internationale stelsel in een vernieuwings- fase, door Dr. H. O. C. R. Ruding	950
Ontvangen publikaties	952

Onderzoek

is nodig. Het NEI heeft zich daarop sinds 1929 gericht. Naast het pure onderzoekwerk houdt het zich bezig met het uitvoeren van opdrachten van overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland. Het heeft thans ervaring op vele gebieden, in een spreiding over 50 landen. Er heeft in die periode een specialisatie plaatsgevonden, maar door de samenwerking in teams van economen, econometristen, wiskundigen, sociologen, sociaal-geografen, stedenbouwkundig ingenieurs en civiel-ingenieurs wordt een brede aanpak van de problemen gewaarborgd.

Weekblad van de Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Redactie

*Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.*

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f 72,80 per jaar. studenten f 46,80, franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).
Prijs van dit nummer: f 2,00.
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: Postrekening no. 8408; bankrekening no. 25 50 56 877 bij Bank Mees & Hope NV te Rotterdam.
Voor België: Banque de Commerce, Koninklijk plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N. V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Sociologisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

De macht van Europa

De jaarlijkse Vredesweek staat ditmaal in het teken van de „macht van Europa”, een thema dat in de discussies over vredes- en ontwikkelingsbeleid en over maatschappijvernieuwing tot nu toe vaak buiten schot bleef. De oorzaak daarvan kan zijn dat de belangrijkste politieke stromingen inzake de Europese samenwerking lang niet allemaal in ons land vertegenwoordigd zijn.

Teunissen onderscheidt er vier (in het jongste nummer van *Vredesopbouw*):

- de Atlantici, die de Europese integratie wilden inpassen in het Atlantisch deelgenootschap onder de nucleaire leiding van de Verenigde Staten van Amerika;
- de Gaullisten, die streefden naar de terugtrekking van de Verenigde Staten uit West-Europa, naar een herstel van de nationale staten (dus geen federaal Europa met supranationale organen), die onder leiding van een met eigen kernwapens toegerust Frankrijk toenadering zochten tot de Sowjetunie;
- de Europeanen, die een verenigd Europa wensten, uitgerust met eigen kernwapens, dat een derde macht zou kunnen worden tussen de Verenigde Staten en de Sowjetunie;
- de maatschappij-critici die protesteerden tegen de moderne Westelijke, kapitalistische samenleving en haar uitbuitingsrelaties.

In Nederland hebben de Atlantici de boventoon gevoerd. De Gaullisten en Europeanen waren in ons land niet of nauwelijks vertegenwoordigd. De maatschappij-critici wel, maar zij besteedden weinig aandacht aan de gevolgen van de Westeuropese integratie voor de ordening van de wereldsamenleving en voor de mogelijkheid om in Nederland een eigen beleid te voeren.

De keuze door het Interkerkelijk Vredesberaad van „de macht van

Europa” als thema voor de Vredesweek beoogt de discussie over de relatie tussen Nederland, Europa en de wereld een nieuwe impuls te geven. Daartoe heeft dit Vredesberaad onder meer een eigen standpunt geformuleerd waarin de nadruk valt op de eis dat West-Europa geen traditionele „grote mogendheid” mag worden. De status van supermacht-oude-soort houdt in dat men een eigen invloedssfeer in de wereld afbakent door een verdeel-en-heerspolitiek, dat men zich een kernmacht aanschaft en door andere grootmachten als concurrent wordt beschouwd. West-Europa moet voor andere waarden kiezen, afstand doen van eigen kernwapens en van de wens een militaire rol te spelen, afstand doen van een imperialistische politiek ten opzichte van de Derde Wereld en de totstandkoming van grotere verbanden bevorderen.

Wie het met deze, door het Interkerkelijk Vredesberaad uitvoerig uitgewerkte standpuntbepaling eens is, zal moeten toegeven dat de huidige ontwikkeling eerder in de tegenovergestelde richting lijkt te gaan: een steeds welvarender en ook machtiger Europa, dat de voortgang van de Verenigde Naties net zo blokkeert als de Verenigde Staten en de Sowjetunie doen, dat een neo-koloniale politiek voert ten opzichte van de Derde Wereld en nauwelijks een bijdrage levert tot de ontspanning op het Europese continent.

Het lijkt daarom verantwoord te pleiten voor een selectief en voorwaardelijk Europa-beleid. Selectief in die zin dat aan de verdergaande integratie van West-Europa alleen onvoorwaardelijk steun wordt gegeven voor zover die integratie dient om „countervailing power” te vormen

tegen de macht die in en vanuit West-Europa wordt uitgeoefend door multinationale private economische machtsconcentraties. Voorwaardelijk in die zin dat aan de verdieping en uitbreiding van de Westeuropese integratie verder alleen wordt meegevoerd op voorwaarde dat niet een veredeld nationalistisch (Europa-centrisch) beleid wordt gevoerd, doch een open politiek: open ten opzichte van de landen om ons heen, in Oost-Europa zowel als in de Derde Wereld, en open ten opzichte van de totstandkoming van grotere, wereldwijde verbanden in plaats van de regionale machtsblokken.

Dat zijn andere voorwaarden dan die welke meestal aan de verdere integratie worden gesteld. De traditionele voorwaarden betreffen de democratisering van de besluitvorming in Europa, niet de inhoud van de besluiten zelf. Men zou kunnen tegenwerpen dat voorwaarden gesteld aan de inhoud van het te voeren beleid op zich strijdig zijn met de voorwaarde dat de besluitvorming op democratische manier moet geschieden. Dat is juist, maar er is geen enkele garantie dat een niet-elitaire, doch democratische besluitvorming in Europa de totstandkoming van een eigen kernmacht zal voorkomen en een einde zal maken aan de uitbuiting van de Derde Wereld. Het stellen van inhoudelijke beleidsvoorwaarden in plaats van louter institutionele democratiseringsvoorwaarden is verantwoord omdat het uiteindelijk gaat om mondiale democratie en mondiale gelijkheid; het is gerechtvaardigd omdat diegenen die bij uitstek de dupe zouden zijn van een Europees machtsmisbruik daarop ook in een intern gedemocratiseerd Europa geen invloed kunnen uitoefenen.

Wat dit laatste betreft kan zelfs de stelling worden verdedigd dat een verdergaande integratie van West-Europa tot een zodanige vergroting van de macht van dit Europa kan leiden, dat ook bij een gelijkblijvend risico dat deze macht wordt misbruikt, de schaal van de effecten van de macht zo groot wordt dat het proces van machtsvorming maar beter kan worden afgeremd.

MEV 1973 - spoorzoeken en verkennen

PROF. DR. W. F. DUISENBERG*

Over de feitelijke inhoud van de *Macro economische verkenning 1973* is de afgelopen dagen reeds zoveel geschreven, dat ik mij ontheven acht van de taak daar nog weer een uittreksel aan toe te voegen. In het volgende zal ik mij dan ook tot enkele opmerkingen beperken over zaken die ik opmerkelijk acht.

Beter ten halve gekeerd

„Op een aantal punten blijkt de Nederlandse economie zich dit jaar gunstiger te ontwikkelen dan eerder werd verwacht”. Aldus begint minister Langman zijn voorwoord bij de MEV. In het licht van de frappante ommekeer in de beoordeling van de huidige economische situatie is deze uitspraak één van de betere understatements in deze MEV. Hoe frappant de ommekeer wel is, blijkt uit onderstaande, selecte steekproef uit de Kernegevens:

	Procentuele mutaties in 1972 ten opzichte van 1971	
	volgens 17e Halfjaarlijkse Rapport van de SER (19 mei 1972)	Volgens MEV (19 sept. 1972)
Volume wereldinvoer	6	8
Volume goederuitvoer	7	11
Arbeidsproductiviteit	3,5	5,5
Volume BNP	2	3,5
Loonkosten per eenheid produkt	5,5	2,5
Saldo lopende rekening (in mrd. gld.)	1	2
Mutatie arbeidsinkomensquote (in procentpunten)	1,5	—0,5

Men ziet dat een prognose voor het lopende jaar, die bijna halverwege dat jaar nog diende als uitgangspunt voor een SER-advies, vier maanden later reeds als achterhaald kan worden beschouwd. Met klem wil ik stellen dat ik deze opmerkingen niet maak om kritiek uit te oefenen op het Centraal Planbureau. De gesignaleerde zwenking is echter van te groot belang voor de erop te baseren beleidsvoornemens om er zonder meer aan voorbij te gaan.

De kern van de zaak lijkt mij de volgende: het conjuncturele herstel in het voor ons relevante buitenland verloopt sneller dan eerst viel te voorzien. Een misser in de (exogene) raming hieromtrent brengt ons echter weinig verder dan de overigens nuttige vaststelling hoe onvolkomen ons begrip van de economische werkelijkheid nog is, de meest verfijnde economische technieken ten spijt.

De door de oplevende buitenlandse vraag gesmoorde recessie dempt bij ons de vertraging van de produktiestijging in sterke mate. Een tweede (maar veel minder plezierige) verrassing nu is, dat in de bedrijvensector de meevallende resultaten niet leiden tot hernieuwde opnemings van de „uitgestoten” werknemers, maar tot een doorzetten van de neiging tot rationalisatie. Dit proces is mede veroorzaakt door de grote loonkostenstijgingen in de afgelopen jaren. Het komt onder meer tot uiting in substitutie van arbeid door kapitaal ook bij de vervangingsinvesteringen, welk proces nog in de hand zal zijn gewerkt door de dalende tendens van de rente. Een en ander heeft geleid tot een ook voor een periode van beginnend conjunctureel herstel ongekend hoge stijging van de arbeidsproductiviteit (in de nijverheid 11%!). Terzelfder tijd heeft de bedrijvensector, hiertoe in staat gesteld door een volumestijging van de totale bestedingen van 5 %, door voortgaande prijsstijgingen met succes zijn rendementspositie enigermate weten te herstellen.

Wat de inflatie betreft, zou men dan ook met enige overdrijving van de CPB-prognoses kunnen zeggen: „They were perfectly right, but for the wrong reasons”. Sommigen, onder wie ik, zullen dit zien als een aanwijzing dat de binnenlandse prijsinflatie mét het versnellende karakter ervan in belangrijke mate een autonoom verschijnsel is geworden, d.w.z. niet meer op de in het gehanteerde model beschreven wijze afhankelijk is van de andere daarin opgenomen variabelen.

Hoe dit ook zij, de vraag blijft in hoeverre de sterke wijziging in de „prognose” voor dit alweer op zijn eind lopende jaar aannemelijk kan worden gemaakt. De meevallende groei van de buitenlandse vraag vormt namelijk slechts ten dele een verklaring voor de sterk verbeterde uitkomst van de betalingsbalans en in het geheel niét voor de wijziging in de inkomensverdeling als resultante van arbeidsproductiviteitsstijging en voortgaande prijsinflatie. Tot deze conclusie kom ik althans door op de voorjaarsprognose de gevolgen van een meevaller van 2 % van de groei van de wereldinvoer te superponeren aan de hand van regelmatig door het CPB gepubliceerde varianten.

Nu zou ik wel enkele additionele „verklaringen” kunnen aandragen, maar „verklaren” achteraf is niet al te moeilijk. De toets van een goede verklaring ligt evenwel in de voorspelling en op dat punt valt er kennelijk — en gelukkig voor de professie — nog veel te leren over

* Hoogleraar aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam.

de werking van een volkshuishouding. Nog één opmerking tot slot, helaas ook al bijna een gemeenplaats. Als het CPB zijn voorjaarsprognose opstelt ten behoeve van het Centraal Economisch Plan, doet het zulks op basis van de cijfers van het voorafgaande jaar. Dus voor de in april 1972 gepubliceerde prognose voor 1972 vormt 1971 het basisjaar. Op dat moment ontbreken er echter nog zóveel belangrijke gegevens over het basisjaar, dat de daarvoor gepubliceerde cijfers zélf voor een deel nog het karakter van een prognose dragen! In zoverre het Centraal Planbureau ernstig wordt gehandicapt door het traag beschikbaar komen van belangrijke economische indicatoren, is er alle aanleiding opnieuw aan te dringen op een snellere statistische informatie. Daar zonder, deze MEV is er een illustratie van, is een verantwoorde beleidsuitstippeling voor de Nederlandse economie niet mogelijk.

De „fundamentele” uitgangspositie

Wat nu 1972 als „basisjaar” voor 1973 betreft, mag mijns inziens geconcludeerd worden dat wij ons heel dicht bij het externe evenwicht bevinden. Uiteraard hebben wij ook dáárvoor in Nederland een norm: de som van het saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans en de voorraadvorming dient 2½ à 3 % van het netto nationale inkomen tegen marktprijzen te zijn. Welnu, deze verhouding wordt voor 1972 geraamd op 3 %. Hierin zit nog een conjunctureel element, nl. een werkloosheidsniveau van gemiddeld 115.000 (ongeveer 2½ % van de beroepsbevolking). Dit is hoger dan iedere daarvoor gehanteerde norm. Wat dit laatste betreft, heb ik de indruk dat we ons normbesef in het afgelopen jaar een beetje zijn kwijtgeraakt in dier voege dat we niet meer precies weten welke decimaal achter het getal 1 of 2 karakteristiek is voor de toestand van volledige werkgelegenheid. Nemen wij hiervoor echter globaal een percentage van zo'n 2 % aan, dan zou de werkloosheid in 1972 conjunctureel ruim 20.000 arbeidsplaatsen te hoog zijn. Nu gaat uitbreiding van de werkgelegenheid door een daarop gericht Nederlands beleid in welhaast alle gevallen ten koste van de betalingsbalans (een op het ogenblik uitermate relevante uitzondering is autonome loon- en prijsmatiging). Zoals gezegd, is de externe positie echter zodanig dat zij wel een stootje zou kunnen velen. Daarom moet dan ook geconcludeerd worden dat wij ons dicht in de buurt bevinden van wat genoemd wordt: een fundamenteel evenwichtige externe positie. In de MEV komt het hoge woord er nog niet uit: „Structureel is de externe positie dan ook minder onevenwichtig geworden” (blz. 47).

Inflatie

„Samengevat komt 1972 naar voren als een jaar waarin, anders dan in het buitenland, de loon- en prijsstijging vrijwel onverminderd is blijven voortduren” (MEV, blz. 12). De niet aflatende inflatie, niettegenstaande de ontspanning op de arbeidsmarkt en een toegenomen onderbezetting bij vele bedrijven, lijkt in belangrijke mate een zichzelf in leven houdend verschijnsel te zijn geworden. Het is thans in Nederland helaas niet meer overbodig uitdrukkelijk te verklaren dat sterke inflatie immer een schadelijk verschijnsel is en dus bestreden dient te worden. En dit niet alléén vanwege de bedreiging van

de externe positie zodra de inflatie sterker is dan in het buitenland. Vooral echter ook omdat een niet onder controle gehouden inflatie steeds sneller zal verlopen en door het geenszins gelijkmatige verloop voor de verschillende bedrijfstakken, sectoren, inkomensgroepen enz. ontwrichtend werkt op een optimaal geachte, reële economische ontwikkeling. Zo hebben de grote loonkostenstijgingen in de afgelopen jaren met de daardoor veroorzaakte winsterosie, in 1972 geleid tot een winstexplosie, waarvan de precieze omvang nog maar moet worden afgewacht. Op zichzelf is de „winstneming” van 1972 alleszins verklaarbaar en, als keerpunt in een rendementsontwikkeling die verontrustende omvang begon aan te nemen, wellicht zelfs toe te juichen. Niettemin is het niet onwaarschijnlijk dat hierin de kiemen voor een volgend „sociaal conflict” reeds liggen opgesloten. Dit proces is mogelijk in een inflatoir klimaat, een situatie waarin inflatie en het versnellende karakter ervan als normaal worden ervaren en in alle verwachtingen nopens inkomens- en kostenontwikkelingen reeds zijn ingecalculeerd, daarmee zichzelf in stand houdend.

Daarbovenop komt de direct prijsopdrijvende invloed van autonome factoren, zoals bepaalde beleidsmaatregelen (indirecte belastingen) en stijgende invoerprijzen. Bij een beleid dat inflatiebestrijding hoog op of bovenaan het prioriteitenlijstje heeft staan, zouden naar mijn oordeel direct prijsopdrijvende beleidsmaatregelen achterwege dienen te blijven. Ik zal hier in dit kader evenwel niet verder op ingaan, daar mijn opdracht is enkele beschouwingen over de MEV te leveren en niet over de Miljoenennota.

Invoer van inflatie

Wel zij mij vergund even een stokpaard te bestijgen waar het de invoerprijzen betreft. Enkele citaten uit de MEV (cursiveringen van mij):

„... dan bedraagt de verhoging van ons invoerprijspeil naar schatting 2 à 3 %, opnieuw dus een niet onbelangrijke invoer van inflatie”. (blz. 13).

„De consumptieprijzen zouden in 1973 eveneens zeer sterk blijven stijgen. Behalve de buitenlandse inflatie en de binnenlandse loonkosten zijn de veronderstelde verhogingen van hierop van invloed”. (blz. 15).

„Toch mag hiervan geen duidelijke ombuiging van de nominale ontwikkelingen worden verwacht, nu de binnenlandse prijsontwikkeling zo wordt bepaald door prijsstijgingen in het buitenland en door maatregelen in de sfeer, ...”. (blz. 83).

Deze zinnen suggereren een grote invloed van de stijgende invoerprijzen op de inflatie in Nederland. Welnu, in de voorbije twintig jaar heeft zich tienmaal een invoerprijsdaling voorgedaan en tienmaal een invoerprijsstijging, dit laatste bijv. in 1969 (3,4 %), 1970 (6,5 %) en 1971 (4,5 %). De bijdrage van de invoerprijsstijgingen aan de binnenlandse inflatie in de jaren 1969 tot en met 1973 blijkt uit het volgende staatje (ontleend aan CPB-publikaties):

	1969	1970	1971	1972	1973 (raming)
Stijging consumptieprijzen (in %)	6,3	3,8	7,8	7	7
Invoerd hierop van invoerprijsstijging	0,2	1,3	1,2	0,3	0,4

Op basis van deze cijfers kan alleen in 1970 de invoerprijsstijging als een belangrijke motor van het inflatie-

proces worden aangemerkt. De geciteerde zinsneden geven ten onrechte voedsel aan het wijdverbreide bijgeloof dat de inflatie grotendeels uit het buitenland komt en dat wij er „dus” maar weinig aan kunnen doen. Naar mijn oordeel illustreren de cijfers dat de inflatoire invloed van het buitenland vaak slechts van marginale betekenis is en dat wij de hand „dus” wel degelijk in eigen boezem zullen moeten steken. Het onlangs gepubliceerde standpunt van het college van economische deskundigen van de SER, dat er op neer komt dat we de inflatiebestrijding in ons land niet al te ver moeten drijven omdat de zuigkracht van de buitenlandse vraag dan zo groot zou kunnen worden dat we daarmee hernieuwde inflatoire spanningen oproepen, is voor mij in dit licht gezien, moeilijk te aanvaarden. Als zo'n te grote zuigkracht ooit een probleem wordt, en helemaal onwaarschijnlijk is het niet, zij het om andere redenen, dan het vermoedelijke „succes” van de Nederlandse inflatiebestrijding, dan is er wel zeker een remedie denkbaar: revaluatie, mét de voordelen van ruilvoetverbetering en verdere matiging van de inflatie! Einde stokpaard.

Begrotingsplannen en MEV

De Miljoenennota, het is bekend, staat of valt met het al dan niet bereiken van een loon- en prijsmatiging van 4, resp. 1 % (andere redenen waarom een Miljoenennota zou kunnen vallen, blijven hier buiten beschouwing). Het Centraal Planbureau geeft in de MEV, op basis van de uitgangspunten van het beleid zoals geformuleerd in de Miljoenennota, een tweetal ramingen voor de economische ontwikkeling in Nederland in 1973. Eén zonder de vooronderstelling van de loon- en prijsmatiging (de endogene raming) en één waarin van die matiging wordt uitgegaan. Aangezien het beleid, zoals uitgestippeld in de Miljoenennota, berust op de vooronderstelling van de matiging, wordt niet geheel duidelijk of de uitgangspunten waarop de endogene raming in de MEV stoelt, relevant zijn. Immers, er is geen alternatieve Miljoenennota. Dit moet de „voorspellers” voor grote problemen hebben geplaatst. Uit de tekst van de MEV en de tabel Kerngegevens valt op te maken dat zij deze problemen hebben „opgelost” door de nominale bedragen van de Miljoenennota als uitgangspunt te nemen. Voor de endogene variant moest dan worden verondersteld dat de volumebeweging van de diverse categorieën overheidsbestedingen zou bestaan uit wat de prijsstijging van de gevoteerde bedragen zou overlaten. In de gegeven omstandigheden is dit waarschijnlijk de enig mogelijke oplossing; niettemin lijkt een meer dan normale reserve met betrekking tot de hardheid van de endogene prognose hierdoor geboden.

De endogene raming voor 1973

Volgens de endogene raming dan blijkt 1973, behalve een sterke loon- en prijsinflatie, voor ons een verder conjunctureel herstel in petto te hebben. De produktie-toeneming bedraagt $4\frac{1}{2}$ %, de stijging van de particuliere consumptie blijft praktisch even groot als dit jaar en de investeringen laten een fors herstel zien met een reële toeneming van $8\frac{1}{2}$ %. Door de sterk doorgaande looninflatie evenwel, verslechtert de zojuist verbeterde rendementspositie weer, met een met $1\frac{1}{2}$ procentpunt oplopende arbeidsinkomensquote als stille getuige. De

werkloosheid blijkt zeer hardnekkig en komt gemiddeld over het jaar uit op ca. 105.000 personen. De externe positie evenwel blijft sterk; gemeten aan de som van lopende rekening en voorraadvorming in verhouding tot het nationale inkomen is zij bijna 3 %, zodat zeker voor 1973 mag worden geconcludeerd tot fundamenteel evenwicht in onze relaties met het buitenland. Intern evenwel blijft er een iets te hoog geachte werkloosheid, te zamen met een ongebreidelde inflatie: stijging van de loonsom per werknemer van 13 % en consumptieprijsstijging van 7 %. Na aftrek van sociale verzekeringspremies, belastingmaatregelen en de belastingprogressie blijft er dan nog slechts een reële inkomensverbetering van 2 % over.

Ik stelde al dat de onzekerheid waarmee deze ramingen zijn omringd bijzonder groot is, mede door het karakter van de gepresenteerde Miljoenennota. Afgezien van dit laatste echter is het moeilijk een oordeel over de ramingen als zodanig te geven.

Eén niet onwaarschijnlijke afwijking lijkt mij de ontwikkeling van de betalingsbalans en in verband daarmee de binnenlandse inflatie. Uit de beschrijving door het CPB van de economische ontwikkeling in het buitenland en uit andere bronnen blijkt een snelle conjuncturele opleving, waarbij de capaciteitsgrenzen eerder bereikt zullen zijn dan in Nederland. Door de ook in het buitenland weer aanwakkerende inflatie zal onze concurrentiepositie (nog) niet worden aangetast. In verband hiermee zou de geraamde stijging van de voor ons land relevante wereldinvoer van 9 % heel wel aan de lage kant kunnen zijn. Als de wereldhandel zich inderdaad sneller ontwikkelt, zal niet alleen de Nederlandse betalingsbalans een nog gunstiger uitkomst te zien geven, maar zal tevens de werkloosheid niet onaanzienlijk verder teruglopen. De inflatie zal daarbij nog groter worden en, gegeven het inflatoire klimaat waarin zulks geschiedt, zou de versnelling van de inflatie naar mijn oordeel zelfs groter kunnen zijn dan valt af te leiden uit de gedragsrelaties van het CPB.

Samenvattend, ik beschouw de in de MEV geraamde loon- en prijsinflatie als een *minimum raming*. Dit dwingt te sterker tot een op doorbreking van de inflatie-spiraal gericht beleid.

De matigingsvariant

Zoals bekend zoekt de overheid de doorbraak in een tot stand te brengen sociaal contract, waarin opgenomen een afzien van enige reële inkomensverbetering van de modale werknemer. Naast de loon- en prijsstijging zelve zouden de belangrijkste gevolgen zijn een verder afnemende werkloosheid en een sterk verbeterde betalingsbalanspositie, naast een mogelijkheid voor de overheidsuitgaven om *reëel* „collectief goed te doen” in plaats van nominaal.

De totstandkoming van een sociaal contract is op het ogenblik, om het voorzichtig te zeggen, nog erg onzeker. Dit te meer nu het college van „wijze mannen” van de SER het uitgangspunt van de regering als onrealistisch heeft gekwalificeerd en een beperkter matiging aanbeveelt. Als kanttekening moet het mij hierbij van het hart dat de organisatie van de economische besturing van ons land aan de directeur van het Centraal Planbureau een onmogelijke positie heeft opgedrongen. Op de derde dinsdag in september verschijnt er van zijn instelling een rapport, de MEV, waarin met veel verve de heilswaarnemingen op basis van de regeringvoornemens

Ramen, afwegen en ombuigen

Kanttekeningen bij de begroting 1973

DRS. R. M. DE HAAN*

Nu er eind volgende maand al verkiezingen worden gehouden is er aanleiding het beleid dat in de *Miljoenennota 1973* wordt ontvouwd met bijzondere scepsis tegemoet te treden. Fractieleden die geacht werden politiek bevriend te zijn met de zittende bewindslieden hadden maar één dag nodig om zich met betrekking tot de ingediende voorstellen bewegingsvrijheid te verschaffen. Tot welke concessies regering en regeringspartijen bereid zijn om de vakbeweging ertoe te brengen afscheid te nemen van de tot nu toe gevoerde confrontatiepolitiek en medewerking te verlenen aan de loonmatiging, zal binnenkort wel duidelijk worden. Als de matiging mislukt — en daar ziet het naar uit — dan komt de begroting op losse schroeven te staan.

De eisen van de „sociale partner” waaraan in eerste instantie is voorbijgegaan, hebben zowel op het inkomsten- als op het uitgavenbeleid betrekking. In dit artikel zal evenwel geen aandacht worden gegeven aan de voorgenomen omvangrijke operaties in de belastingsfeer. Ook de opklaring aan de macro-economische hemel die het CPB verwacht, blijft hier onbesproken. Deze beschouwing is toegespitst op de uitgavenproblematiek en wel hoofdzakelijk op de meer structurele kant daarvan. Op deze manier kan misschien vermeden worden een wegwerpstuk over een wegwerpbegroting te schrijven. Trouwens, op dit moment staan nog maar weinig gedetailleerde gegevens over de uitgaven van de afzonderlijke departementen ter beschikking.

Tienjarenoverzicht

Het lijkt daarom aan te bevelen vóór alles een blik te werpen op tabel 1, welke genomen is uit Bijlage 8 van de Miljoenennota, om een eerste indruk te krijgen van de ontwikkeling tot heden. Aan deze tabel is evenwel een kolom met absolute bedragen voor het jaar 1973 toegevoegd¹⁾. Een goede titel voor dit overzicht zou kunnen zijn: „De natuur maakt geen sprongen”. Vrijwel alle uitgaafgroepen blijken een uitermate rustige ontwikkeling door te maken. Voor incidentele afwijkingen van deze regel kan snel een verklaring worden gegeven: de uitgaven voor Buitenlandse betrekkingen zijn niet gecorrigeerd voor de transacties met het IMF, bij Landbouw en Visserij doen zich van 1970 op 1971 de wijzigingen in de verhouding met de EG gevoelen, de rubriek Sociale voorzieningen is wat onrustiger door de uitgaven in verband met de conjunctuur en in 1968 werd versterkt afgelost op buitenlandse schuld. Het ziet ernaar uit dat een voorlopig onderscheid kan worden gemaakt tussen de typische groeiers (ontwikkelingssamenwerking, onderwijs en wetenschappen, sociale voorzieningen), de stabielen (algemeen bestuur, justitie en politie, volks-

* Directeur van het Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven.

¹⁾ Ontleend aan Hoofdstuk 7, blz. 61 van de Miljoenennota.

worden geschilderd en twee dagen later kwalificeert hij en zijn vier wijze collegae die voornemens als niet realiseerbaar!! Er is, lijkt mij, alle aanleiding de positie van het Centraal Planbureau eens kritisch te bezien en te zoeken naar een organisatorische plaats die, meer dan nu het geval lijkt, waarborg geeft tegen te grote vereenzelving met regeringsplannen, colleges van wijze mannen, de SER of welk orgaan dan ook.

Conclusie

Noch de regeringsvoornemens, noch de minder ingrijpende aanbevelingen van het deskundigencollege van de SER zullen overigens naar mijn oordeel de inflatie tot aanvaardbare cijfers terugbrengen. Beide voorstellen gaan er in wezen vanuit dat waar een opwaartse inflatoire spiraal aan het werk is, ook neerwaarts kan worden „gespiraald”, m.a.w. langs de weg van een heel gelei-

delijke afzwakking van het inflatietempo. Ik acht dit een miskennis van het zichzelf voortstuwende karakter dat het inflatieproces heeft gekregen. De ervaringen die met het eerste deskundigenrapport zijn opgedaan stemmen bovendien niet hoopvol. Werkelijke inflatiebestrijding vereist hardere maatregelen dan thans den volke zijn getoond. Te sterker geldt dit, indien, zoals gevreesd moet worden, de geraamde inflatoire ontwikkeling in 1973 een onderschatting zou blijken door het eigen versnellende karakter ervan, of door de mogelijk snellere groei van de wereldinvoer, of ook door additionele autonome impulsen, bijv. in de sfeer van de sociale verzekeringen. „Matiging” of „harde maatregelen” zijn echter termen die, al zullen zij wel voorkomen in de verkiezingsprogramma's van de komende weken, nauwelijks zullen opvallen naast de andere beloften die ons zullen worden gedaan.

W. F. Duisenberg

Tabel 1. Rijksuitgaven 1964-1973 naar onderwerpen van staatszorg in procenten van het nationale inkomen tegen marktprijzen.

	Rekening						Voorlopige rekening 1970	Vermoe-delijk beloop 1971	Vermoe-delijke uitkomsten 1972	Ontwerp-begroting 1973	Idem (in mln. gld.)
	1964	1965	1966	1967	1968	1969					
Algemeen bestuur	1,2	1,2	1,1	1,2	1,2	1,1	1,0	1,2	1,1	1,2	1.800
Defensie	4,6	4,3	4,1	4,2	4,0	3,8	3,8	3,7	3,7	3,7	5.465
Buitenlandse betrekkingen (excl. ontwikkelingssamenwer- king)	0,6	0,7	0,4	0,1	0,9	0,3	0,6	1,0	0,3	0,2	254
Ontwikkelingssamenwerking	0,2	0,3	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7	997
Justitie en politie (incl. civiele verdediging)	1,2	1,4	1,3	1,3	1,4	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	2.128
Verkeer en waterstaat	2,2	2,2	2,7	2,6	2,8	2,9	3,0	3,1	2,8	2,8	4.123
Handel en nijverheid	0,5	0,6	0,5	0,4	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6	0,7	1.010
Landbouw en visserij	1,4	1,4	1,4	1,4	1,2	1,4	1,5	0,9	0,8	0,7	1.117
Onderwijs en wetenschappen	5,9	6,4	6,9	6,9	7,0	7,2	7,6	8,0	7,9	8,2	12.020
Cultuur en recreatie	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6	864
Sociale voorzieningen	2,3	2,5	2,5	2,6	3,2	3,1	3,0	3,4	3,7	4,0	5.907
Volksgesondheid en milieuhygiëne	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	431
Volkshuisvesting	2,4	2,6	3,0	3,1	2,9	2,5	2,2	2,4	2,5	2,7	3.970
Nationale schuld	2,3	2,3	2,2	2,2	2,5	2,2	2,1	2,2	2,1	2,0	2.715 ^{a)}
Totaal van de uitgaven	25,5	26,7	27,3	27,3	29,0	27,9	28,2	29,6	28,5	29,2	42.801 ^{a)}
Afschrijvingen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	280

a) excl. afschrijvingen

gezondheid en nationale schuld), de achterblijvers (defensie en landbouw) en de weifelaars (verkeer en waterstaat, handel en nijverheid, cultuur en recreatie en volkshuisvesting).

Deze indeling is nogal grof. Wie naar de laatste jaren kijkt, zal volkshuisvesting bij de groeiers willen indelen. Het beeld zal juist daar beïnvloed zijn door de ver boven het gemiddelde liggende prijsstijgingen in de bouw. Bij cultuur en recreatie schijnt pas de laatste jaren de groei eruit, evenals bij Verkeer en Waterstaat. Drees heeft Bakkers sprong uit het gelid gecorrigeerd. Te bedenken valt overigens dat de uitgaven in de gegeven opstelling niet organisch maar functioneel zijn ingedeeld. De bijstandsuitgaven zijn derhalve begrepen in de post sociale voorzieningen. In bijlage 5 van de Miljoenennota kan worden nagegaan over welke begrotingshoofdstukken de uitgaven voor de onderwerpen van staatszorg zijn verdeeld. Over de juiste toedeling is in menig geval discussie mogelijk. In het komende jaar wordt liefst 20 % van de uitgaven voor de Buitenlandse Dienst aan Ontwikkelingssamenwerking toegeschreven! Het betreft een beleidsombuiging, die in 1973 ca. f 24 mln. uitspaart, in het kleed van een verbeterde functionele toerekening.

Meerjarenramingen

Na deze blik op de ontwikkeling in de afgelopen tien jaar ligt het voor de hand aandacht te schenken aan wat voor de nabije toekomst kan worden verwacht. Wij stuiten dus op het vraagstuk van de meerjarenramingen; hieraan wordt in de Miljoenennota aandacht gegeven in hoofdstuk 6 en bijlage 9²⁾. De opstelling van deze ramingen verloopt in twee fasen. Eerst worden de implicaties van het bestaande („ongewijzigde”) beleid nagegaan, dat zijn de „geëxtrapoleerde ramingen”. Vervolgens komt de fase waarin het kabinet overeenstemming moet bereiken over koerscorrecties die noodzakelijk resp. wenselijk worden geoordeeld.

In een niet homogeen kabinet moet de kans van slagen van deze tweede fase klein worden geacht. Er doen zich verschillende mogelijkheden voor. In de eerste plaats kunnen de harde onderhandelingen tot een openlijke

politieke breuk leiden. Een alternatief is dat de gesprekken worden gerekt. Zij worden dan vanzelf ingehaald door de normale begrotingsbesprekingen. Tenslotte kan ook worden teruggegrepen op de beproefde procedures, waarin departementen vermijden zich over toekomstige ontwikkelingen bloot te geven ook tegenover ambtenaren van andere departementen. Het hangt dan van de slagkracht van de diverse vakministers af; wie bij de jaarlijkse besprekingen voldoende financiële speelruimte veroverd om het gedachte sectorbeleid voort te zetten en uit te bouwen.

In die laatste situatie moet de afweging van uitgaven plaatsvinden *binnen* en niet *tussen* de departementen. Van een gecoördineerd kabinetsbeleid kan eigenlijk geen sprake zijn. Een minister die zich in zijn eisen matigt om een collega aan voldoende middelen te helpen is „zwak”. Een ambtenaar die van departement verwisselt, heet een „overloper”. De ministeries zijn voor informatie aan kiezers en gekozenen tamelijk gesloten; met de belangengroepen worden daarentegen hartelijke relaties onderhouden.

Politiek is de kunst van het haalbare; het compromis speelt een belangrijke rol. Als gevolg daarvan ontstaat weerzin tegen een duidelijke formulering van de doeleinden die met het bestuur worden nagestreefd. Een optimalisering van de aanwending van schaarse middelen om de doelstellingen te bereiken, wat met meerjarenramingen wordt beoogd, wordt dan bijna een utopie. Politieke systeemvariabelen zoals homogeniteit in de ministerploeg, de vastheid waarmee zij in het zadel zit en de openheid van het bestuur hangen nauw samen met de slagingskansen van een „rationalisation des choix budgétaires”³⁾.

Het kabinet-De Jong heeft getracht door geduldig overleg de tweede fase van de meerjarenramingen te realiseren. Dit leidde tot een „meerjarenraming” van

²⁾ Vergelijk van schrijver dezes: *Mistig Uitgavenbeleid, ESB* van 6 oktober 1971, blz. 886.

³⁾ En dat is niet de enige beer op de weg. Alice Rivlin heeft gewezen op de tegenzin binnen het ambtelijk apparaat om zich op langere termijn vast te leggen. Er ontstaan „vanzelf” verdragen. Ook in ideale politieke omstandigheden is doorvoering van moderne budgetbeheersingsmethoden niet eenvoudig. Zie *Openbare Uitgaven* 1972 nr. 3, blz. 127.

Tabel 2. Geëxtrapoleerde ramingen in mln. gld.

	1973 (% BNP ^{b)})	1973	1974	1975	1976	Indices 1976 (1973=100)
Algemeen ^{a)}	0,7	1.097	1.066	1.057	1.076	98
Binnenlandse Zaken	1,4	2.249	2.393	2.532	2.659	118
Defensie	3,2	5.175	5.294	5.416	5.543	107
Buitenlandse Zaken	0,1	221	186	196	201	91
Ontwikkelingssamenwerking	0,6	997	1.167	1.365	1.425	143
Justitie en civiele verdediging	0,8	1.254	1.314	1.373	1.436	115
Verkeer en Waterstaat	2,7	4.334	4.710	4.883	5.135	118
Economische Zaken en civiele TNO	0,7	1.123	1.147	1.140	1.087	97
Landbouw en Visserij, incl. saldo LEF-A	0,7	1.192	1.252	1.303	1.361	114
Onderwijs en Wetenschappen	6,3	10.027	10.644	11.386	11.902	119
CRM	1,3	2.156	2.296	2.423	2.545	118
Sociale Zaken	1,8	2.854	2.958	3.100	3.238	113
Volksgesondheid en Milieuhygiëne	0,3	401	414	427	440	110
Volkshuisvesting en ruimtelijke ordening	2,7	4.366	5.172	5.657	6.008	138
Nationale Schuld	1,9	2.995	3.131	3.402	3.688	123
Aanvulling investeringsuitgaven	—	—	—	125	200	118
Personeel en salarismaatregelen	1,3	2.150	3.691	5.388	7.285	—
		42.591			55.229	130

a) Hoofdstukken I t/m IV en IXB

b) f. 160 mrd.

één jaar gepresenteerd bij de indiening van de begroting 1970. De ploeg van Biesheuvel heeft de zaken energieker willen aanpakken. Politieke verwickelingen zorgden er voor dat het overleg niet kon worden afgerond. Maar is het te gewaagd om ook de omgekeerde causale relatie te overwegen?

Extrapolatie

Hoe dit ook zij, we zullen genoeg moeten nemen met het resultaat van de eerste fase: de geëxtrapoleerde ramingen. Bij de beoordeling dient men zich bewust te zijn van het minimalistisch uitgangspunt⁴⁾. Er zijn echter enkele veranderingen toegepast in vergelijking met de dit voorjaar gepubliceerde cijfers. In de eerste plaats wordt een (verrassend laag) bedrag opgevoerd om de invloed van aflopende incidentele investeringsprogramma's te compenseren. Ten tweede zijn personeelsaccresen van de verschillende departementen in een centrale post geraamd. Voorts heeft men volstaan met één berekening, gebaseerd op een loonstijging van 7½ %. De keuze van dit percentage heeft iets vreemds. De Miljoenennota is immers op een stijging van 9 % gebaseerd, de SER-„wijzen" denken aan 11 %, en de endogene loonraming van het CPB komt op 13 %.

Het valt voor vergelijking met het tienjarenoverzicht, wat ongelukkig uit dat de ramingen niet naar onderwerp van staatszorg, maar naar homogene uitgavengroepen binnen de begrotingshoofdstukken zijn ingedeeld. Tabel 2 is een gecomprimeerde weergave van de opstelling die in de Miljoenennota is te vinden (blz. 55), aangevuld met een tweetal kolommen die beogen de ontwikkeling in de onderlinge verhoudingen aan te duiden. Een waar-schuwing tegen verkeerde interpretatie is daarbij wel op zijn plaats. De rigoureuze veronderstellingen die bij de ramingen horen, zijn niet voor ieder hoofdstuk van hetzelfde gewicht.

Omdat de uitgaven voor extra departementspersoneel en salarismaatregelen bovendien niet in verhouding over de begrotingshoofdstukken mogen worden verdeeld, zijn de indexcijfers van de arbeidsintensieve departementen in feite te laag. Toch is dit niet de hele verklaring voor het uitlopen van volkshuisvesting en ontwikkelingssamenwerking op het peloton. De groei die in het jongste

verleden kon worden geconstateerd, zet zich door. Dat de algemene uitgaven en die voor Buitenlandse en Economische Zaken zo achterblijven kan daarentegen bijna geheel uit bijzondere factoren worden verklaard: het tenslotte wegvallen van een last uit ons koloniale verleden (de gegarandeerde lening Nederlands Indië 1937), van de Algemene bijdrage voor de EG (die over ruimer eigen middelen gaat beschikken) en het teruglopen van de Mijns-teun.

Gemaakte afspraken (bijv. tijdens de afsluiting van het regeerakkoord) zijn in de ramingen verwerkt. Tabel 2 geeft dus geen extrapolatie van de bestaande situatie! Bij het lager onderwijs — deze uitgaven staan grotendeels op het hoofdstuk Binnenlandse Zaken — is bijv. gerekend met een verlaging van de leerlingenschaal in 1974 (f 19 mln.). Het aantal te financieren woningwetwoning neemt met ca. 1.000 per jaar toe. De ramingen krijgen hierdoor iets tweeslachtigs. Zij geven noch de ontwikkeling van de gegeven situatie, noch de noodzakelijk geachte veranderingen daarin weer. Het zou misschien de voorkeur verdienen om een opstelling te maken welke uitgaat van een constant gehouden verzorgingsniveau. De extra-uitgaven die men in de komende jaren denkt te moeten doen op grond van gemaakte afspraken in de coalitie zouden apart getoond kunnen worden. De nu gevolgde methode heeft vooral zin bij kabinetten die vier jaar regeren. Hij zal onmogelijk te hanteren blijken wanneer de ploegen elkaar in sneller tempo gaan opvolgen. Dat wordt door de ervaring van dit jaar bevestigd. Ramingen die in de eerste plaats tot doel hebben om de ministerraad tot ombuigingen van het eigen beleid te brengen, hebben in zo'n situatie minder zin dan ramingen die de aan alternatieve regeringscombinaties sleutelende politici een basis verschaffen voor een af te sluiten akkoord.

Technische en beleidsbijstellingen

In bijlage 2 bij de Miljoenennota is een interessante vergelijking getrokken tussen de uitgaven volgens de nu

⁴⁾Vgl. daarvoor Kamerstuk 11.781 en van schrijver dezes: Budgetproblemen, in *ESB* van 3 mei 1972, blz. 441.

ingediende begroting en de geëxtrapoleerde ramingen voor het jaar 1973 die in het voorjaar zijn gepubliceerd. Daarbij bestaat een onderscheid tussen technische bijstellingen op grond van gewijzigde inzichten en op grond van wijzigingen in het beleid.

De technische bijstellingen resulteerden in een *f* 630 mln. kleinere overschrijding van de begrotingsruimte. Dergelijke meevallers zijn bijna te mooi om waar te zijn. De ruimte werd bijgesteld voor de meevallende belastingontvangsten; daarmee in verband smolt ook het verwachte tekort op het Gemeentefonds weg. Hierdoor is *f* 240 mln. verklaard. De uitgaven vielen *f* 366 mln. mee; het leeuwedeel (*f* 200 mln.) door „een aanpassing van het financieringsschema van woningwetningen aan het gewijzigde betalingspatroon”. Misschien geeft de departementsbegroting op deze post de toch wel noodzakelijke toelichting. Onjuist lijkt het, dat de *f* 24 mln. die worden verkregen door het niet indexeren van de rijksbijdrage ouderdomsfonds, bij deze technische zaken is opgenomen en niet in de lijst van beleidsombuigingen. Daarin worden drie groepen onderscheiden: verhogingen resp. verlagingen van uitgaven, en de verdere verhoging van de niet-belastingontvangsten. De bedragen die daarmee gemoeid zijn, worden in tabel 3 in verband gebracht met het in dit artikel niet behandelde structurele begrotingsbeleid⁵⁾.

Bij de uitgavenverhogingen gaat het merendeels om niet zo grote bedragen. De belangrijkste post: de plafondverhoging bij Defensie t.b.v. vervangingsaanschaffingen (*f* 130 mln.), heeft inmiddels tot protesten, onder meer van de vakbeweging, geleid. Andere forse stijgingen komen voor bij het exploitatietekort van de NS (*f* 73 mln.)⁶⁾, bij de rijksgebouwendienst (*f* 66 mln.) en t.b.v. het regionale beleid van Economische Zaken (*f* 45 mln.). Verkeer en Waterstaat vertoont van alle departementen de kostbaarste verbeteringen (totaal *f* 177,5 mln.). Juist daar zal de scheiding tussen gewijzigd en ongewijzigd beleid niet eenvoudig zijn geweest. Zo is *f* 5 mln. uitgetrokken voor complementeringswerken langs de kust (Deltawerken). Vloeien deze uitgaven niet rechtstreeks voort uit de in gang zijnde afsluiting van zecarmen?

Verkeer en Waterstaat levert ook veruit de grootste bijdrage aan de uitgavenverlagingen: *f* 478 mln. Dat is dan met inbegrip van de zgn. financieringsverschuiving⁷⁾, de lagere rijksbijdrage aan het Rijkswegenfonds, waartegenover extra opcenten op de motorrijtuigenbelasting staan, ad *f* 200 mln. (tijdens het schrijven van dit artikel was er sprake van dat in plaats van deze opcenten de benzine-accijns zou worden verhoogd). Ook Onderwijs heeft heel wat veren moeten laten; voor meer dan

Tabel 3^{a)}

	(in mln. gld.)
1. Ecart tussen accres bijgestelde geëxtrapoleerde raming 1973 en begrotingsruimte ^{b)}	1.273
2. Nieuwe activiteiten en intensiveringen	666
	1.939
3. a) Financieringsverschuiving	200
b) Uitgavenbeperkende beleidsombuigingen	860
4. Verdere verhoging van niet-belastingontvangsten	170
5. Fiscale dekkingsmaatregelen	709
	1.939

a) Miljoenennota, blz. 116.

b) Langzaam uitspreken, s.v.p.

f 80 mln. Een wijziging van het pensioenbijdrageverhaal van overheidspersoneel moet *f* 100 mln. gaan opbrengen en maatregelen op het terrein van de rechtspositie *f* 15 mln. Ongetwijfeld zullen deze beleidsombuigingen ernstig verzet oproepen. Er worden lasten op de sociale verzekering afgeschoven, blijkbaar in de veronderstelling dat de spanning tussen behoeften en middelen in die sfeer minder intens is. De bezuiniging bij het CBS lijkt op het eerste gezicht weinig consistent met bijv. de instelling van een wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid, een sociaal planbureau en wat dies meer zij. Wellicht gaat het echter om het in sterkere mate in rekening brengen van kosten aan belanghebbenden. Ook op dit punt moet een oordeel worden opgeschort tot meer gegevens ter beschikking staan. En wat moet men zich voorstellen bij de tekst: „Beperking volume niet-honoreren extra geraamd prijsstijgingsaccres in verband met loonsomstijging van 7½ naar 8½ % - *f* 90 mln. (Alle departementen)”? Tegen de selectieve investeringsheffing, die liefst *f* 100 mln. zou moeten opbrengen, is van ondernemerszijde veel bezwaar gemaakt. De heffing op elektriciteit, ter financiering van het snelle reactorenproject (*f* 45 mln.), de heffing i.v.m. de luchtverontreiniging en die voor de begeleiding van gastarbeiders houden ook lastenverhogingen voor het bedrijfsleven in.

In de lijst van uitgavenbeperkingen, resp. verhoging van niet-belastingontvangsten, komt men de Volkshuisvesting niet tegen. Hoewel minister Udink in zijn nota rekening houdt met een vrij grote kloof tussen de huren van oud- en nieuwbouw, die hij door een extra huurverhoging zou willen overbruggen, blijft het jaarlijkse verhogingspercentage op 6 % staan. De kloof zal zich onder invloed van de snelle stijging der bouwkosten dus weer gaan verbreden. Alles wijst erop, dat men dit proces niet zal willen tegengaan met nog hogere aan de woning verbonden subsidies. Een en ander leidt tot het afremmen van het toch al zo trage doorstromingsproces en bergt het gevaar in zich van grotere leegstand van nieuwe woningen en/of van een niet realiseren van het bouwprogramma. Men heeft het in het zicht van de verkiezingen en misschien ook wel met het oog op het sociaal contract niet aangedurfd naast de BTW-verhogingen ook nog extra huurverhogingen voor te stellen. „Economic and political viability are often opposing qualities in that a person can purchase one only at the expense of the other”⁸⁾.

⁵⁾ Zoals men weet kwam een studiegcommissie tot de conclusie dat „de ruimte” thans 4,3 à 4,9 % en niet 6 % bedraagt. De regering is van mening dat het uitgestippelde beleid zal bewerkstelligen dat de ruimte 5 % gaat belopen. De „wijze” mannen van de SER geven de raad om — wat studie ook heeft uitgewezen — toch maar met 6 % te rekenen. En dat terwijl de regering al toegeeft dat het begrotingstekort structureel nog steeds te groot blijft!

⁶⁾ Het is bijzonder jammer dat niet is aangegeven welk bedrag vóór het aftreden van minister Drees in de (ontwerp-) begroting stond. Volgens een artikel van de ex-bewindsman in *NRC-Handelsblad* is het pas in een later stadium verhoogd. De kiezers hadden toch wel recht gehad op wat meer inlichtingen over de gebleken meningsverschillen. Waarom moet het conflict zo worden weggemoffeld?

⁷⁾ Een aardige term, die misschien als opvolger van het politiek versleten profijtbeginnsel furore zal gaan maken.

⁸⁾ Peter H. Aranson, *Journal of Economic Literature*, juni 1972, blz. 456.

Vgl. voorts evenwel het bijzonder instructieve artikel van S. A. Boon, Enkele beschouwingen n.a.v. de Nota Volkshuisvesting; $k=h?$, *ESB*, 20 september 1972, dat zich m.i. ten onrechte tegen een acceleratie van de huurverhogingen keert.

Afwegen in verkiezingsstrijd

De bewindslieden van DS'70 hebben na hun aftreden veel nadruk gelegd op het verschil tussen bezuinigingen met het domme rode potlood en het serieus afwegen van uitgaven tegen elkaar alsmede tegen het marginale belastingoffer. Aangezien in de waardering van sommige factoren die een rol spelen in kosten-batenanalyses, subjectieve inzichten moeten worden verdisconteerd, kunnen onderzoekers en computers nooit al het werk van de politici overnemen. Door onderzoek kan wel getracht worden laatstgenoemde vastere grond onder de voeten te geven bij hun keuze van doeleinden en middelen. De vraag is of de ingrepen, onder meer die waaraan twee ministers deze zomer niet wilden meewerken, voldoende zijn onderzocht. De Miljoenennota geeft op dit soort vragen geen antwoord. Afgewacht moet worden of de memories van toelichting bij de begrotingshoofdstukken meer duidelijkheid brengen. Maar de systematische herwaardering van overheidsuitgaven komt nog maar juist op gang⁹⁾, zodat de verwachtingen beter niet te hoog kunnen worden gespannen.

De ontwikkeling van het uitgaventotaal zal ook in de jaren na 1973 grote moeilijkheden opleveren. Zij zullen nog worden verergerd, indien de stijging van lonen en prijzen in het huidige tempo voortgaat. Van 1972 op 1973 vloeit 85 à 90 % van de groei van het nationale inkomen toe aan de collectieve sector! De progressieve drie zullen dit nauwelijks willen en kunnen overtreffen. In hun „Hoofdlijnen van een regeringsprogramma” 1971¹⁰⁾ lezen we: „Het nationale inkomen stijgt ieder jaar met ongeveer 4 pct. per hoofd. Daarvan dient gemiddeld 2 à 2½ pct. per hoofd vrij besteedbaar te blijven. Het andere deel komt ten goede aan gemeenschapsvoorzieningen”. Uitvoering van dit programmapunt zou tot zeer vergaande besnoeiingen aanleiding geven.

Vorig jaar heeft het trio al wel enige beperkingen voorgesteld (defensie, waterstaatswerken, ruilverkavelingen), maar van rigoureuze afbraak was toch geen sprake, want men dacht „in de orde van grootte van te zamen enkele honderden miljoenen guldens op jaarbasis in 1975”. In de paragraaf „Vrede en Veiligheid” werd gepleit voor een bepaling van het aandeel voor defensie

in het nationale inkomen¹¹⁾ op 3,35 %. Dat zou t.o.v. de uitgaven voor 1973 een half miljard gulden opleveren. Dit jaar wordt het verantwoord geacht nog verder terug te gaan, tot 3 %, zodat ca. één miljard op jaarbasis zou vrijkomen; D'66 schijnt zich van dit beleidsvoorstel te hebben gedistantieerd. Voor huisvesting enz. had men de uitgaven van 1971 op 1975 met f 1.200 mln. willen laten groeien. De extrapolatie op basis van de begroting 1973 geeft evenwel in 1975 al een groei van f 1.300 mln.!

Dat het nominale aandeel van de collectieve sector ook zonder taakintensiveringen (en zelfs als incidenteel besnoeiingen worden aangebracht) toeneemt, is een feit dat inmiddels ook wel in het progressieve kamp bekend zal zijn. Prijsstijgingen werken sterker door in de overheidssfeer dan in de bestedingen van de particuliere sector. Handhaven van het volume van de overheidsactiviteiten brengt dan grote financieringsproblemen met zich mee¹²⁾.

In deze situatie zou het verstandig zijn als de partijen die zich in de verkiezingsstrijd werpen, afzien van beloften die zij — tot regeringsverantwoordelijkheid geroepen — niet zullen kunnen waarmaken¹³⁾. Hiermee is niet gezegd dat er in de samenstelling van de uitgaven niets kan worden gewijzigd en evenmin, dat het begrotingstotaal het maximaal toelaatbare heeft bereikt. De bedoeling is alleen om voor een zorgvuldiger prioriteitstelling te pleiten. Ongetwijfeld zou dat ook nog bijdragen tot de bondigheid en de leesbaarheid van verkiezingsprogramma's.

R. M. de Haan

⁹⁾ Zie par. 2 van hoofdstuk 6 van de *Miljoenennota 1973*: „Institutionalisering van de herwaardering van overheidsuitgaven”.

¹⁰⁾ Zie *pk* van augustus 1972.

¹¹⁾ Netto tegen marktprijzen?

¹²⁾ De *Macro economische verkenning 1973* van het CPB spreekt in dit verband van de onder invloed van de inflatie verslechterende ruilvoet voor de overheid (blz. 66). Het eerste hoofdstuk van de *Miljoenennota* gaat ook diep op deze problematiek in.

¹³⁾ Het ontwerp regeerakkoord van de oppositie „Keerpunt 1972” verdraagt dan nog enige aanpassing. Cf. J. Pen, Progressief-akkoord: Sinterklaas bestaat, *Haagse Post*, 20 september jl.

ESB

Mededeling

Congres beleidsanalyse

Op maandag 18 en dinsdag 19 december a.s. belegt de contactgroep Bestuurskunde een congres onder de titel „Beleidsanalyse”. Rond dit thema zullen de volgende onderwerpen door onderstaande deskundigen worden ingeleid.

• *De rationalisering en democratisering van het beleid.* In te leiden door Prof. Dr. A. Hoogerwerf en Drs. B. G. Zandstra-Andela.

• *De realisatie van het beleid.* In te

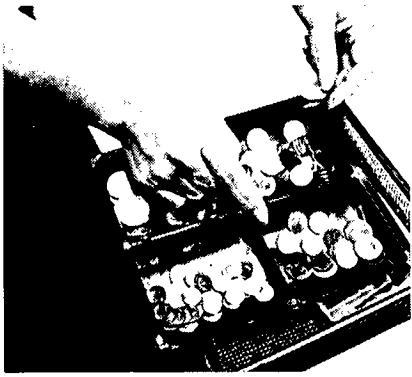
leiden door Mr. G. Ebbeling en Dr. J. Kooiman.

• *Financiële lange-termijnplanning.* In te leiden door Prof. Dr. L. Koopmans.

Tijdens het congres zullen de deelnemers in de gelegenheid worden gesteld om in special meetings met elkaar van gedachten te wisselen over bepaalde onderwerpen, die bij voorkeur maar niet noodzakelijk, binnen het thema „Beleidsanalyse” vallen. Onderwerpen van discussie zouden kunnen zijn: volkshuisvestingsbeleid, bejaardenbeleid, evaluatie van het beleid, methoden en technieken bij de beleidsanalyse.

Deelnemers aan de conferentie worden uitgenodigd korte discussienota's ter bespreking in de special meetings in te dienen. Zij die van deze mogelijkheid gebruik willen maken worden verzocht dit vóór 1 december te willen melden aan onderstaand adres.

De kosten verbonden aan het bijwonen van het congres bedragen f. 65. Voor studenten zijn er reductiemogelijkheden. Nadere inlichtingen kunnen verkregen worden bij Drs. G. J. Reinink, SISWO-bureau. O.Z. Achterburgwal 128 te Amsterdam, tel.: (020) 24 00 75.

Fiscus in de ban van de verlaagde ruimte

PROF. DR. N. H. DOUBEN*

De teneur van de *Miljoenennota 1973* is er een van onzekerheid en aarzeling, en de alles overheersende vraag die zich bij het bestuderen van dit beleidsstuk voortdurend opdringt is: zijn de sociaal-economische voorwaarden thans wel van dien aard dat de voorgenomen beleidsbeslissingen ook werkelijk uitgevoerd kunnen worden? Het gaat er daarbij niet om te twijfelen aan de mogelijkheid om democratisch tot stand gekomen besluiten, ondanks de tegenstand van krachtige en actieve belangengroepen, in feite te kunnen realiseren. Veeleer is het de vraag of de kentering in de economische ontwikkeling al zodanig wordt ervaren in de particuliere sector dat de regering alle medewerking krijgt van het bedrijfsleven om haar voorgerekende plannen een hechte basis te geven. Want voor een werkelijke oplossing van de problemen der overheidsfinanciën zal het noodzakelijk zijn dat iedere werkende een aantal offers brengt. De weg terug naar meer evenwichtige economische verhoudingen kan nu eenmaal niet zonder offers en moeite worden afgelegd.

Verlaging van structurele ruimte

Als er één zaak in de *Miljoenennota 1973* duidelijk gesteld wordt, dan is het wel dat de permanente inflatie voor het financieel-economische beleid van de overheid zeer grote moeilijkheden heeft veroorzaakt en dat daaraan een einde moet worden gemaakt. En dat dient op zeer korte termijn te gebeuren. De „grote tegenvaller” van deze begroting is dat in de toekomst met een structurele begrotingsruimte gerekend zal dienen te worden die ongeveer één zesde lager ligt dan de tot nu toe geraamde ruimte. Dit geldt althans voor zover het de belastingcomponent van de ruimte betreft. Het is al enkele jaren achtereen gebruikelijk geweest om ervan uit te gaan dat de structurele stijging van de belastingopbrengsten 6% per jaar zou belopen, maar voor 1973 en latere jaren kan nog slechts op maximaal 5% worden gerekend. Zowel een lagere toekomstige groeivoet van het reële nationale inkomen als een structurele daling van de macro-economische progressiefactor der belastingen hebben tot deze ruimtebeperking geleid.

Sedert 1968 werd uitgegaan van een groeivoet van het reële nationale inkomen van 4,8% per jaar en een progressiefactor van 1,25. Op deze gegevens werd de zogenaamde 6%-norm gefundeerd. Na de onstuimige groei van het begrotingstekort voor 1972 is bij de regering echter de vraag gerezen of deze norm wel voor de toekomst te handhaven is. Een onderzoek ingesteld

door een interdepartementale studiegroep heeft nu aan het licht gebracht dat de structurele progressiefactor al jarenlang is overschat, zodat de begrotingsruimte in feite *gedeeltelijk* een *papieren ruimte* is geweest. De moeilijkheden waarmee de overheidsfinanciën te kampen hebben, kunnen dan ook voor een deel uit deze te groot berekende ruimte worden verklaard.

De grote daling van de macro-economische progressiefactor blijkt met name na 1965 te zijn opgetreden vooral onder invloed van de stijging van de arbeidsinkomensquote. Toch zal een stabilisatie van deze quote in de komende jaren niet tot een herstel van de progressiefactor leiden, want ook de vervanging van het cascadedstelsel door de heffing naar de toegevoegde waarde bij de omzetbelasting heeft de macro-economische progressiefactor verlaagd. En dit is een structuurverandering in de heffing der indirecte belastingen die niet meer kan worden teruggedraaid. Ook is aan de progressiefactor geknaagd door het achterblijven van de opbrengst van naar volume geheven belastingen; in een tijd van sterke prijsstijging ondergaat de progressiefactor van deze belastingen een scherpe daling.

Mocht de stabilisatie van de arbeidsinkomensquote in de nabije toekomst lukken, dan kan als meest gunstige uitkomst voor de macro-progressiefactor slechts een waarde van circa 1,15 worden verwacht. Daardoor is het duidelijk dat de druk die op de overheidsfinanciën wordt uitgeoefend slechts met de allergrootste inspanning kan worden verminderd. En de vraag is nu maar of de Nederlandse burgers deze krachtmeting met de inflatie te zamen wensen aan te gaan. Deze vraag is des te klemmender, omdat naast de lagere progressiefactor in de toekomst ook een vermindering van de groei van het nationale produkt wordt verwacht. Een optimistische raming van deze groeivoet wordt voor de periode 1972-1975 op 4,2% geschat, en dat is 0,6% lager dan de jaarlijkse groei waarvan tot nu toe is uitgegaan. Bij een niet te sombere kijk op de toekomstige sociaal-economische ontwikkeling van ons land, komen we terecht op een endogene groei van de jaarlijkse belastingen van $1,15 \times 4,2\% = 4,83\%$. De structurele ruimte — voor zover bestaande uit belastingmiddelen — wordt door de minister van Financiën op grond hiervan bepaald op 5%. En dat is een cijfer waar vermoedelijk niemand boven durft te gaan zitten.

Ten einde de moeilijkheden waarmee de nieuwe regering te kampen krijgt nog enigszins duidelijker te illustreren, vergelijken we de structurele begrotings-

* Hoogleraar aan de Nederlandse Economische Hogeschool.

ruimte zoals die in de *Miljoenennota 1972* berekend werd met die voor 1973. In tabel 1 heeft deze confrontatie plaats.

Tabel 1. Structurele begrotingsruimte (mln. gld.)

	1973	1972	mutatie
a. trendmatige reële groei der belastingen	1.570	1.600	—30
b. groei der niet-belastingontvangsten	660	715	—55
c. invloed niet indexerende rijksbijdrage aan Ouderdomsfonds	24	20	+ 4
d. structurele begrotingsruimte (= a + b + c)	2.254	2.335	—81

Niet alleen de particuliere sector dient een wijziging in het gebruikelijk geworden gedragpatroon aan te brengen, maar ook de overheid zal daartoe moeten overgaan. Want tot nu toe was het gebruikelijk dat de structurele begrotingsruimte elk jaar met zo'n f. 150 mln. (op zijn minst) hoger was dan die van het voorgaande jaar, maar voor 1973 blijkt er een radicale verandering op te treden. De groei is er niet alleen uit, doch de ruimte is zelfs absoluut lager dan die voor 1972. En dit feit — hoe teleurstellend ook voor de „manager van de staatskas” — mag niet onvermeld blijven, want het is helaas een novum in de historie van de structurele begrotingsruimte.

Een logisch gevolg van de daling der ruimte is dat de overschrijding van de relevante uitgavengroei (t.o.v. die ruimte) in 1973 ongeveer f. 400 mln. hoger is dan die van het vorige jaar. De overschrijding is voor het komende jaar geraamd op f. 794 mln. en daarvoor dienen, binnen het kader van de ruimtefilosofie, dekkingmaatregelen te worden genomen.

Omvangrijk dekkingsplan

De belastingmaatregelen die genomen dienen te worden om de overschrijding van de begrotingsruimte op adequate wijze te dekken, vormen slechts een onderdeel van het totale dekkingsplan. Er zijn namelijk ook al een aantal voorstellen ingediend tot wijziging van de structuur van, met name, de loon- en inkomstenbelasting, en verband houdend met de harmonisatie van de accijnzen in Benelux-verband. Hiermee is in totaal een bedrag van f. 805 mln. gemoeid. Naast deze structuurmaatregelen zijn er dan nog verlagingen van de belastingopbrengst ten gevolge van maatregelen die al vast staan en in 1973 hun invloed doen gelden. De belangrijkste mutatie in deze categorie is de beëindiging van de investeringsheffing in de omzetbelasting, waardoor de schatkist f. 600 mln. derft. Een gedeelte daarvan, namelijk f. 320 mln.¹⁾, is al bij de berekening van de relevante uitgavengroei ingecalculeerd, zodat nog f. 280 mln. per saldo moet worden gedekt. Met de mutaties in andere belastingen rekening houdend, vergt de dekking voor deze „vaststaande wijzigingen” tenslotte f. 240 mln.

Tenslotte worden de voorstellen omtrent het dekkingsplan afgesloten met een becijfering van de extra middelen die nodig zijn om de inflatiecorrectie van de loon- en inkomstenbelasting tenminste nog voor 80% te kunnen uitvoeren. En hiervoor is dan een verhoging van andere belastingen met f. 245 mln. nodig. Op de een of andere wijze moet aldus een bedrag van circa f. 2 mrd. aan verhoogde belastingen worden gerealiseerd om voor sommige groepen belastingverlagingen

mogelijk te maken en voorts de overheidsvoorzieningen toch nog enigszins te laten stijgen.

In tegenstelling tot verleden jaar toen, met name wegens de inflatiestimulerende werking van tariefverhoging der omzetbelasting, de BTW-tarieven niet werden verhoogd²⁾ bij het zoeken naar dekkingsmiddelen, wordt in de begroting 1973 juist in deze sector de grootste stijging gerealiseerd. Deze maatregel kan alleen maar verklaard worden uit de moeilijke positie waarin de overheidsfinanciën zich nog blijken te bevinden. Want enerzijds wordt beweerd dat alles in het werk dient te worden gesteld om de inflatoire ontwikkeling te bestrijden, maar aan de andere kant neemt de regering de prijsopdrijvende werking van de BTW-verhoging op de koop toe, want in deze hoek vallen nu net de tariefverhogende klappen. De argumenten die worden gebruikt om de sterke BTW-verhoging te rechtvaardigen lijken me — buiten het financieringsargument — nogal zwak, vooral als over de verhoging van het 4%-tarief (tot 5%) wordt gezegd, dat dit noodzakelijk is om het harmonisatieprobleem van tarieven binnen de EG in de toekomst niet onoplosbaar te maken.

In de sfeer van de directe belastingen is het allereerst de verhoging van de (schijf)tarieven der loon- en inkomstenbelasting die voor een extra opbrengst van f. 500 mln. dient te zorgen. Daarnaast zijn tariefverhogingen van de vennootschapsbelasting en de vermogensbelasting nog goed voor f. 180 mln. resp. f. 40 mln. Daarmee is het dekkingsplan in grote lijnen rond. Een samenvatting van de voorstellen wordt in tabel 2 gegeven.

Tabel 2. Te compenseren bedragen en compensatiemaatregelen in 1973

Te compenseren	Bedrag	Compensatiemaatregelen	Opbrengst
Herziening belastingstructuur	805	Verhoging BTW-tarief	1.200
Vaststaande maatregelen	240	Verhoging verbruiksbelasting personenauto's	80
Inflatiecorrectie	245	Verhoging schijfentaxie inkomsten- en loonbelasting	500
Dekking i.v.m. overschrijding der begrotingsruimte	715 ^{a)}	Verhoging vennootschapsbelasting	180
		Verhoging vermogensbelasting	40
		Verhoging kansspelbelasting	5
Totaal	2.005	Totaal	2.005

a) De afwijking tussen de f. 794 mln. die hierboven werd genoemd en de f. 715 mln. die in de tabel is opgenomen, wordt veroorzaakt door het feit dat in 1973 nog f. 85 mln. wordt ontvangen in de vorm van overloop van de investeringsheffing in de omzetbelasting uit 1972, en een bedrag van f. 6 mln. dat aan het Provinciefonds moet worden afgestaan uit de hogere belastingen van het dekkingsplan. De overloop van f. 85 mln. vormt echter geen structurele dekking van de overschrijding der relevante uitgaven, doch in de *Miljoenennota 1973* wordt daar niet over gerept. Zit hier misschien toch niet een gaatje?

Inflatiecorrectie verschaalt

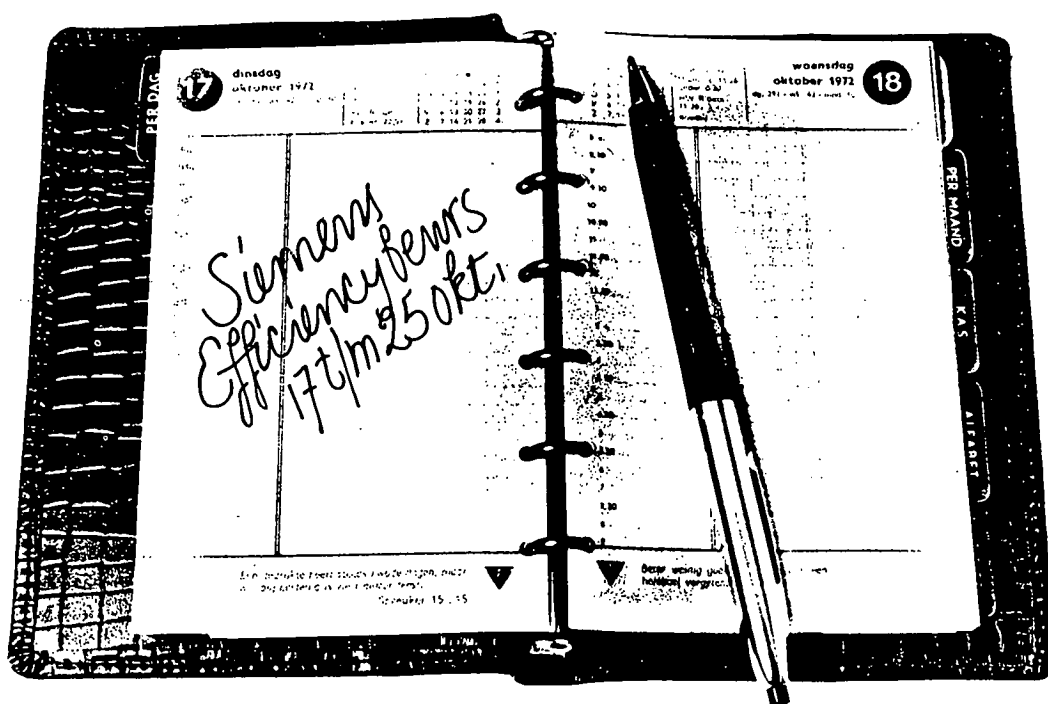
Dat een sterke inflatie de inflatiecorrectie verhindert, is vorig jaar al duidelijk gebleken. Toen moest de

(Slot op blz. 944)

¹⁾ In de *Miljoenennota 1972* werd dit bedrag gebruikt als tijdelijke dekking voor een tijdelijke overschrijding van de begrotingsruimte. Nu die dekking in 1973 wegvalt, zijn bij de berekening van de relevante uitgavengroei voor 1973 deze tijdelijke uitgaven uit de relevante uitgaven van 1972 verwijderd, zodat de stijging van de relevante uitgaven in 1973 met dit bedrag is verhoogd. Bij de berekening van de dekking voor de overschrijding van de ruimte is dus met deze f. 320 mln. al rekening gehouden.

²⁾ Een uitzondering vormde toen het tarief voor elektriciteit dat van 4% naar 14% werd opgetrokken.

Een uitnodiging van Siemens voor de Efficiencybeurs hoort automatisch in Uw agenda.

Immers, Siemens is een van de grootste computerconcerns in Europa. Met een vestiging in Nederland. En . . . met een stand op de Efficiencybeurs in Amsterdam. Zeker, er presenteren zich tijdens deze beurs nog meer computerconcerns. Uiteraard bezoekt U die ook. En dat is eigenlijk wel zo verstandig. Want dan hebt U het nodige vergelijkingsmateriaal, wat U in staat stelt Siemens op de juiste waarde te schatten. Trouwens, dat deden meer dan 1800* ondernemingen in Europa ook, waar nu Siemens installaties staan. Vandaar onze uitnodiging. U kunt ons treffen op stand 73 waar U door specialisten geïnformeerd wordt over Siemens. En . . .

Over Hardware. Siemens bracht als eerste de volledig getransistoriseerde computer, gebruikte monolieten om de betrouwbaarheid te vergroten, en ook de in 1969 geïntroduceerde Virtuele geheugentechniek behoort tot het geavanceerde technische concept. Daarom staan Siemens Computers niet alleen op de Olympische Spelen in München. Ook bij gerenommeerde Nederlandse ondernemingen en overheidsinstanties. Voor voorraadbeheer en produktiebesturing, voor telecommunicatie en berichtenverkeer, voor planning en administratie, voor databank en informatie retrieval systemen. Kortom voor alle mogelijke administratieve toepassingen, groot of klein.

Over Software. Ons geavanceerde computerconcept steunt op diepgaande toepassingskennis. Onze software benut de technische mogelijkheden van de hardware volledig! De operating systems voor Reële geheugentechniek en die voor Virtuele geheugentechniek verschaffen U de toegang tot efficiënt computergebruik. Tevreden zijn wij nog niet, daarom geven wij aan research iedere werkdag drie miljoen uit.

Over Compatibiliteit. Siemens biedt compatibiliteit in produkt en in organisatie. Dat kan door de opzet van het systeem. Want wat programmeertalen, informatiedrager, systeemontwerp en apparatuur betreft, is het systeem compatibel met dat van de grootste leverancier.

Over Service. Vertrouwen winnen en behouden is het principe van het gehele Siemens concern. Daarom besteedt Siemens zoveel aandacht aan haar service-organisatie. Aan de overdracht van toepassingskennis. Aan opleiding van personeel. Aan hulp bij het programmeren. En niet in de laatste plaats aan een doeltreffende assistentie in moeilijke situaties. U zult wel willen aannemen dat vanuit deze gedachte onze technische dienst uitstekend functioneert. Dat wij garanties als een minimum verplichting beschouwen. En dat Siemens graag zorgt voor een gedegen opleiding van Uw personeel. Dat is geëngageerde ondersteuning van Uw computerproject.

Mocht Uw agenda tijdens de beursdagen reeds bezet zijn, maak dan een afspraak met onze specialisten. Zij kunnen U, om het beeld compleet te maken, de gunstige prijs-/prestatieverhouding van ons systeem aantonen. Met keiharde cijfers.

Siemens Nederland N.V.
Afdeling Computers, Postbus 1068, Den Haag.

Siemens Computers **Europees antwoord** **op de vraag naar** **integrale automatisering.**

Ook op de Efficiencybeurs.

*elke dag komt er meer dan 1 bij.

De progressiefactor als fiscaal beleidsinstrument

DRS. J. VAN ARK*

In de sterk inflatoire situatie waarin ons land zich momenteel bevindt, valt een toenemende belangstelling te bespeuren voor de uitsluitend aan die omstandigheid toe te rekenen wijzigingen in de economische grootheden. Eén van deze veranderlijke grootheden is de belastingdruk. De mate waarin de belastingopbrengsten afhankelijk zijn van wijzigingen in het inkomenspeil, pleegt men aan te geven door middel van de betreffende inkomenselasticiteit, aangeduid als progressiefactor.

Een algemene verhoging van het nominale inkomensniveau bestaat thans normaliter uit een inflatoire en een reële toename der inkomens. In 1970 heeft de wetgever besloten dat in principe de inflatoire component geen invloed zou mogen uitoefenen op de hoogte van de belastingdruk. De daartoe aanvaarde Wet op de jaarlijkse

bijstelling van de tarieven van loon- en inkomstenbelasting, gewoonlijk aangeduid als de automatische inflatiecorrectie, biedt echter slechts een halve oplossing, daar in de sfeer der indirecte belastingen de tarieven der specifieke accijnzen eveneens een jaarlijkse bijstelling behoeven om aan genoemd uitgangspunt te voldoen. De in de Wet opgenomen voorziening om budgettair het hoofd te bieden aan het relatief achterblijven der accijnsopbrengsten — beperking van de zgn. automatische inflatiecorrectie met 20% — lijkt aan de krappe kant, maar bewerkt tevens een zij het geringe continue verschuiving

* Inspecteur van 's Rijks belastingen bij het Ministerie van Financiën, Directie Algemene Fiscale Politiek.

Slot van blz. 941)

regering reeds erkennen dat een volledige uitvoering van deze tariefbijstelling niet mogelijk was; en dát in het eerste jaar waarin de inflatiecorrectie van kracht werd. Een bedrag van f. 100 mln., zijnde 20% van de totaliteit der bijstellingsomvang, moest de belastingbetaler laten schieten. En ook voor 1973 kan aan de inflatiecorrectie slechts gedeeltelijk gehoor worden gegeven. De ontwikkeling in deze twee jaar laat er geen twijfel over bestaan dat de inflatiecorrectie een tamelijk ondoordachte zaak lijkt te zijn. Bij de uitwerking van de maatregel heeft men de omvang van het uit te keren bedrag niet gekoppeld aan de een of andere beschikbare ruimte, maar werd het bedrag van de correctie voornamelijk bepaald aan de hand van de prijsontwikkeling in een voorafgaande periode.

Werd verleden jaar nog aangenomen dat 80% van de jaarlijkse tariefaanpassing uit de louter nominale progressiekop van alle belastingen gefinancierd zou kunnen worden, nu de progressiefactor structureel veel lager dan 1,25 blijkt te liggen, is dit helemaal niet meer mogelijk. Geschat wordt dat thans niet meer dan 50% van de inflatiecorrectie uit de inflatoire progressiekop kan worden gedekt. De consequentie daarvan is dat voor een bedrag van f. 435 mln. nog extra middelen moeten worden aangeboord om de inflatiecorrectie volledig te laten doorgaan. Zo ver wil de minister van Financiën echter niet gaan, want hij stelt ook nu voor om slechts 80% van de correctie uit te voeren. Daardoor wordt f. 190 mln. „gespaard” en blijft nog f. 245 mln. als te dekken bedrag over.

Zoals de vooruitzichten thans zijn, lijkt het erop

dat de inflatiecorrectie in de komende jaren steeds meer zal versralen, of het zou moeten zijn dat de regering bereid is voortdurend belastingtarieven te verhogen om dit politieke stokpaard te kunnen blijven rijden. In verband met de thans zo sterk benadrukte tariefharmonisatie zal dit dan wel een verhoging van de indirecte belastingen betekenen. En daarmee wordt dan weer een extra stimulans aan de prijsstijging gegeven. Komt er echter een regeringsploeg die de inflatie met alle middelen wil bestrijden, dan zal ook van de inflatiecorrectie moeten worden afgezien. Langzamerhand wordt dit steeds meer een punt van overweging waard.

Deze fiscaal-economische bespreking van de *Miljoenennota 1973* wordt tenslotte besloten met enkele opmerkingen over de voorgenomen intrekking van de wiebeltax. Gezien de voorgestelde maatregelen in de fiscale sfeer én in de uitgavensector meent de regering ertoe te kunnen overgaan deze conjunctuurbelasting te beëindigen. Als de maatregelen geheel worden doorgevoerd en indien ze volledig effectief zijn, dan mag een zekere matiging van lonen en prijzen worden verwacht en kan in 1973 ook een zeker bestedingsevenwicht worden bereikt. Intrekking van de wiebeltax getuigt van een zeer groot vertrouwen in de effectiviteit van de overige instrumenten welke mede in verband met de stabilisatie van de conjuncturele ontwikkeling worden gehanteerd. Toch kan bij mij niet de indruk worden weggenomen, dat deze begroting met hoop en vrees is opgesteld.

N. H. Douben

van de indirecte naar de directe belastingen. Een groter probleem, dat in 1970 waarschijnlijk niet voldoende onderkend is, vormt de omstandigheid dat de resterende reële progressie in het stelsel der directe belastingen macro-economisch bezien, vrijwel, zo niet meer dan volledig, wordt weggenomen door de negatieve invloed van een zich wijzigende fiscale inkomensverdeling. In de huidige situatie zal ons progressieve belastingstelsel dan ook in totaal eerder tot een degressief-verlopende dan tot een progressief-verlopende reële opbrengst leiden.

In het navolgende wil ik trachten aan te tonen dat in de diverse vormen waarin het progressie-effect zich manifesteert een duidelijker inzicht wordt verkregen indien inflatoire en reële ontwikkelingen beter onderscheiden worden dan thans het geval is.

De macro-economische progressiefactor

Om te beginnen kan men de progressie van het gehele belastingstelsel in ogenschouw nemen. Als referentie-grootte dient dan noodzakelijkerwijs een macro-economisch inkomensbegrip te worden gekozen; het is gebruikelijk dat men daarvoor het netto-nationale inkomen tegen marktprijzen hanteert. Deze macro-economische progressiefactor, die in het afgelopen decennium is bijgesteld van 1,33 via 1,25 tot 1,12 à 1,16 is opgebouwd uit verschillende onderdelen waarvan hij het gewogen gemiddelde vormt. Deze onderdelen, de macro-economische progressiefactoren voor de verschillende groepen belastingen, worden rechtstreeks berekend door de endogene nominale groei van de betreffende belastingopbrengsten te confronteren met de nominale groei van het nationale inkomen. Daarbij wordt dus geen onderscheid gemaakt tussen de invloed van inflatoire en van reële ontwikkelingen; de macro-economische progressiefactoren vormen aldus een naar hun historische verhoudingen gewogen gemiddelde van de invloeden van beide soorten ontwikkelingen.

Voor de loon- en inkomstenbelasting wordt deze progressiefactor thans op grond van een tijdreeksonderzoek over de jaren 1950-1970 gesteld op 1,55¹⁾. De met behulp van deze progressiefactor berekende meer dan proportionele meeropbrengst (nominale progressiekop) wordt vervolgens naar evenredigheid van de percentages van inflatie en reële groei gesplitst in een inflatoire progressiekop²⁾ en een reële progressiekop. De eerstgenoemde kop is in eerste aanleg bestemd om daarop de claim van de zgn. automatische inflatiecorrectie af te wikkelen, terwijl de reële kop in die opvatting volledig ter beschikking staat voor een reële uitgavenverruiming dan wel een reële belastingverlaging.

De theoretische progressiefactor van loon- en inkomstenbelasting

De theoretische progressiefactor wordt verkregen wanneer men de theoretische op het tarief gebaseerde meer-opbrengst van een bepaalde belasting berekent bij een evenredige toeneming van haar grondslagen. Met name is dit van belang ten aanzien van de loon- en inkomstenbelasting. Zodoende kan de invloed worden nagegaan die een algehele verhoging van het inkomenspeil heeft op de belastingopbrengst. Een dergelijke inkomensstijging die de onderlinge verhoudingen ongewijzigd laat, vormt te zamen met een ge-

lijktijdige stijging van het algemene prijsniveau juist de situatie die per definitie de benaming inflatie heeft meegekregen. Dat zich daarnaast en simultaan allerlei ontwikkelingen, zoals wijzigingen in de inkomensverdeling, voordoen, doet aan het voorgaande geen afbreuk, daar deze ontwikkelingen, zelfs al worden ze opgeroepen door of zijn ze het gevolg van het inflatoire klimaat juist worden geacht zich in de reële sfeer te voltrekken. Met andere woorden, ex post doet het voor een fiscale beoordeling voor de inkomenspositie der belastingplichtigen niet ter zake of een bepaalde relatieve inkomensverbetering dank zij of ondanks de inflatoire omstandigheden tot stand is gekomen: de loon- en inkomstenbelasting hanteert als belastbaar feit de in een reël belastbaar inkomen tot uitdrukking gebrachte draagkracht van de belastingplichtige.

In deze optiek, welke ook ten grondslag heeft gelegen aan het wetsvoorstel tot de jaarlijkse bijstelling van de tarieven van loon- en inkomstenbelasting, lijkt het mij zinvol dat de macro-economische progressiefactor van loon- en inkomstenbelasting — zoals gezegd een naar hun historische verhoudingen gewogen gemiddelde van de invloeden van reële en inflatoire ontwikkelingen — wordt opgesplitst in de beide samenstellende delen, te weten:

- a. een reële progressiefactor die allerhande invloeden omvat vanuit de reële sfeer, zoals inkomensverschuivingen, verschillende ontwikkeling van nationaal inkomen en totaal der vastgestelde belastbare inkomens, toename van het aantal belastingplichtigen e.d.;
- b. een inflatoire progressiefactor die de invloed beschrijft van per definitie evenredige inflatoire inkomensstijging op de hoogte van de belastingdruk; een invloed die dan, afgezien van een drietal voorziene complicaties, precies door de jaarlijkse bijstelling van de tarieven wordt weggenomen.

De onder het laatste punt bedoelde complicaties zijn:

1. verschil in inflatietempo van de actuele inflatie en de inflatie waarvoor de tarieven worden bijgesteld, doordat de tabelcorrectiefactor waarmee dat geschiedt, is gebaseerd op statistische waarnemingen uit het verleden. Hierover vermeldt de Memorie van Toelichting³⁾ dat „deze afwijking zelfs conjunctureel gunstig kan werken: als bij het aantrekken van de conjunctuur de prijzen (meer) gaan stijgen blijft de tariefaanpassing vooralsnog daarbij achter”;

2. zuivering van het prijsindexcijfer voor de invloeden van directe belastingen en kostprijsverlagende subsidies. Hierdoor ontstaat wel een structureel verschil tussen actuele inflatie en tabelcorrectiefactor;

3. de bevoegdheid van de minister tot beperking van de tariefbijstelling met 20 %. Deze duidelijk omschreven en gewilde inbreuk op het uitgangspunt van de Wet is bedoeld ter compensatie van het zonder tariefbijstelling relatief achterblijven van de opbrengst der specifieke accijnzen c.a. en mag dan volgens de Toelichting bij de Nota van wijziging (10.789, nr. 13) worden toegepast „wanneer ook overigens de ontwikkeling van de opbrengst der belastingen daartoe aanleiding geeft”.

¹⁾ Zie rapport van een ambtelijke studiegroep inzake kwantitatieve uitgangspunten voor het trendmatige begrotingsbeleid in de komende jaren (kamerstuk 11.780, nr. 2) par. 4.3.

²⁾ In de parlementaire stukken steeds aangeduid als louter nominale progressiekop.

³⁾ Kamerstuk 10.789, nr. 3, blz. 8, r.k.

Tabel 1. Inkomensverdeling 1967

Inkomensklasse (x f. 1.000)	Aantal belastingplichtigen (x 1.000) in:				Totaal belastbaar inkomen (x mln. gulden)	Totale belasting- opbrengst (x mln. gulden)
	groep I	groep I a	groep II	groep III		
— 2	541	20	37	32	250	11
2 — 5	649	52	308	48	3.771	148
5 — 10	531	112	838	615	15.507	1.327
10 — 20	74	58	466	929	19.659	2.370
20 — 50	5	10	112	237	10.023	2.400
50 — 100	0,3	0,8	14	31	3.026	1.240
100 —	0,1	0,2	4,4	8,8	2.410	1.252
	1.800	253	1.780	1.901	54.646	8.750

Bron: CBS, afzonderlijk verkrijgbare gegevens inkomensverdeling 1967 en vermogensverdeling 1968.

Tabel 2

Inkomensklasse (x f. 1.000)	Gemiddeld belastbaar inkomen	Verschuldigde belasting in:				Totale belasting- opbrengst (x mln. gulden)
		groep I	groep I a	groep II	groep III	
— 2	400	—	—	—	—	—
2 — 5	3.600	205	167	25	—	149
5 — 10	7.400	1.040	949	664	344	1.427
10 — 20	12.900	2.728	2.530	1.920	1.278	2.431
20 — 50	27.500	9.274	8.802	7.375	6.085	2.402
50 — 100	65.600	33.257	32.128	28.776	26.694	1.266
100 —	178.500	112.152	110.536	105.831	103.186	1.407

9.082

Conclusie

Aannemende dat de in de vorige paragraaf onder punt a genoemde reële invloeden onder de huidige omstandigheden een drukkende werking hebben op de reële progressiefactor, vormt momenteel de macro-economische progressiefactor het gewogen gemiddelde van een hoge inflatoire en een lage reële progressiefactor. In dat geval echter kan de evenredige verdeling van de nominale progressiekop in een inflatoire en een reële progressiekop geen stand houden, daar een dergelijke verdeling dan een overschatting van de reële begrotingsruimte zou inhouden alsmede een onderschatting van de trendmatige benodigde middelen om op neutrale wijze de jaarlijkse tariefbijstelling mogelijk te maken.

Toetsing van de per saldo veronderstelde drukkende werking van de reële invloeden, dat wil zeggen een lage reële progressiefactor, kan indirect geschieden aan de hoogte van de inflatoire progressiefactor, daar immers het gewogen gemiddelde van deze beide grootheden zoals bekend thans op 1,55 uitkomt. De inflatoire of theoretische progressiefactor van loon- en inkomstenbelasting kan, wanneer de vereiste gegevens voorhanden zijn, vrij gemakkelijk uit de personele inkomensverdeling en de belastingtarieven worden berekend.

Hoewel de indeling in tariefgroepen voor de individuele belastingplichtigen in die zin vrij sterk met het inkomen is gecorreleerd dat lage inkomens vooral in tariefgroep I zijn geconcentreerd en hoge inkomens vooral in de tariefgroepen II en III voorkomen, vertoont voor de collectiviteit der belastingplichtigen deze indeling geen structureel verband met het algemene inkomensniveau. In de onderstaande berekening van de theoretische progressiefactor zal de indeling van de belasting-

plichtigen in tariefgroepen dan ook een onveranderlijk gegeven vormen ⁴⁾.

Uit de gegevens in tabel 1 kan per inkomensklasse een gemiddeld belastbaar inkomen worden bepaald, waarbij dan vervolgens in de inkomstenbelastingtabel 1967 de per tariefgroep verschuldigde belastingbedragen kunnen worden afgelezen ⁵⁾. In combinatie met tabel 1 kan dan de totaal in dat jaar verschuldigde inkomstenbelasting worden berekend. De op deze wijze benaderde totale belastingopbrengst blijkt de werkelijke opbrengst met f. 322 mln. (= 3,8%) te overtreffen. Naast de grove indeling in inkomensklassen kan dit verschil vooral worden toegeschreven aan een drietal correcties die op het formele begrip belastbaar inkomen aangebracht moeten worden voordat daarop rechtstreeks de belastingtabel kan worden toegepast. Deze tot het tarief behorende verzachtingen zijn de bejaarden- en arbeidsongeschiktheidsaftrek, de aftrek werkende gehuwde vrouw en de matiging die toepassing van de bijzondere tarieven teweegbrengt.

Indien nu de in tabel 2 vermelde gemiddelde belastbare inkomens met 10% worden verhoogd en de bij deze inkomens verschuldigde belastingbedragen wederom worden vermenigvuldigd met de in tabel 1 vermelde aan-

⁴⁾ Vgl. E. J. Mishan en L. A. Dicks-Mireau in *The American Economic Review*, 1958, nr. 4, die zonder deze promisse voor 1953 de theoretische progressiefactor van de Amerikaanse inkomstenbelasting berekenen op 1,43.

⁵⁾ Gemiddeld aantal fiscale kinderen in groep III:
 inkomensklasse 2—5 2,3 inkomensklasse 20—50 3,3
 inkomensklasse 5—10 2,1 inkomensklasse 50—100 3,9
 inkomensklasse 10—20 2,7 inkomensklasse 100— 4,4

tallen belastingplichtigen, dan laat zich bij deze inkomens een belastingopbrengst van f 10.796 mln. berekenen, hetgeen ten opzichte van de aanvankelijke opbrengst van f 9.082 mln. een vermeerdering inhoudt met 18,9 %. Dit resultaat impliceert dat bij de beschouwde inkomens-toename de gemiddelde progressiefactor ten opzichte van het belastbare inkomen 1,89 belooft. Overeenkomstig de veronderstelling aan het begin van deze paragraaf blijkt dus inderdaad de waarde van de theoretische progressiefactor die van de macro-economische progressiefactor in belangrijke mate te overtreffen.

Slot

Op theoretische gronden, uitgewerkt voor de loon- en inkomstenbelasting, bepleit ik hierboven een vervanging van de toedeling van de totale nominale progressiekop der belastingopbrengst pro rata aan reële en inflatoire invloeden door een toedeling op basis van specifieke gegevens betreffende het verband tussen deze invloeden en de progressie van het belastingstelsel. Overigens is in de praktijk voor het achterblijven (degressie) van de accijnsopbrengsten deze toedeling op basis van specifieke gegevens reeds ad hoc aanvaard, daar dit achterblijven geheel wordt toegeschreven (en toegedeeld!) aan het feit, dat de accijnzen worden geheven naar vaste nominale tarieven.

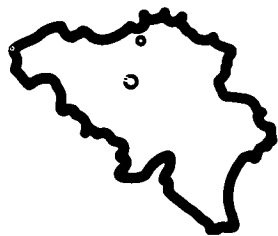
In het voorgaande betoog heb ik trachten aan te tonen dat een evenredige opsplitsing van de totale

nominale progressiekop in een inflatoir en een reëel gedeelte in hoge mate een arbitrair karakter draagt. Wanneer een begrijpelijke en voldoende betrouwbare benadering van de theoretische juiste splitsing vanwege moeilijkheden van statistische aard niet operationeel te maken blijkt, lijkt mij een nominale norm, die geheel afziet van een dergelijke forfaitaire toedeling, te prefereren.

Zo'n norm laat uiteraard de mogelijkheid onverlet om als vast beleidsvoornemen uit te spreken dat (verhoging van) bepaalde begrotingsposten bij voorrang uit de ruimte gefinancierd zullen worden. Duidelijk anders ligt het met de jaarlijkse bijstelling van de tarieven van loon- en inkomstenbelasting, daar deze bijstelling volgens de Wet dient plaats te vinden alvorens de omvang van de aanwezige ruimte kan worden vastgesteld.

Nu het reeds gehanteerde begrippenarsenaal uitgebreid dreigt te worden met (illusoire) tekorten op de nominale progressiekop bij doorvoering van de zgn. automatische inflatiecorrectie is misschien het moment aangebroken om ook vanuit een meer op de praktijk gerichte gezichtshoek eens te overwegen of wellicht hantering van een eenvoudiger begrotingsnormering de geïnteresseerde leek, waartoe toch belangrijke groepen van het Nederlandse volk gerekend moeten worden, een tikkeltje meer inzicht kan verschaffen in de samenhangen die bestaan tussen begrotings-technische mogelijkheden en de in de begroting tot uitdrukking gebrachte politieke wenselijkheden.

J. van Ark

Belgische kroniek

Monetair beleid in België

E. THIELEMANS *

Sedert het akkoord van Washington van december jl., waarmee de betrokken landen spilkoersen met schommelingsmarges voor hun valuta invoerden en aldus een einde stelden aan het experiment van vlottende koersen, is de Belgische frank bestendig een van de sterkste valuta's geweest. Het agio op de wisselmarkten t.o.v. de dollar bedroeg meestal 2% en was vaak gelijk aan 2,25%, zijnde de maximale afwijking in het akkoord voorzien. Dit wil meteen zeggen dat het een sterke en aantrekkelijke munt was in vergelijking met vele andere, in het bijzonder de dollar en het pond sterling. Men kan het natuurlijk ook anders uitdrukken en zeggen dat vele andere valuta's, in het bijzonder de dollar en het pond, zwak waren in vergelijking met de Bfr.

Met de sterlingcrisis kwam het tot belangrijke steunaankopen van de Nationale Bank op de wisselmarkt ten einde de koersafwijking t.o.v. de dollar binnen de overeengekomen grens van 2,25% te houden. Van medio juni tot medio juli jl. groeiden de officiële deviezenreserves aan met Bfr. 20 mrd.

Begrijpelijkerwijze waren de autoriteiten bevreemd voor de interne liquiditeitsverruiming die met zulke beweging gepaard kon gaan. In de loop van de maand juli werd dan ook overleg gepleegd met de banken nopens een aantal maatregelen waarvan sommige verder gaan dan de onmiddellijke problemen gesteld door de deviezen toevoer. De voornaamste banken traden tot het gentlemen's agreement toe.

De centrale bank was de mening

toegedaan dat van de Bfr. 20 mrd. binnengekomen liquiditeiten Bfr. 10 mrd. moest worden geneutraliseerd. Aldus zou de kredietcapaciteit van de banken worden beperkt en zouden ongewenste kredietontwikkelingen kunnen worden voorkomen. De neutralisering nam de vorm aan van een verplichte monetaire reserve, aan te houden bij de centrale bank. De Bfr. 10 mrd. zou evolueren in functie van de uitwerking van eventuele maatregelen op het gebied van de wisselverrichtingen en van het verloop van de deviezenbalans van de centrale bank. Voor elke bank wordt de bijdrage tot deze monetaire reserve wekelijks berekend op grond van

* De auteur is economisch adviseur van de Kredietbank NV te Brussel.

haar netto-verbintenissen in convertibele Belgische franks, d.i. tegoeden van Bfr. van buitenlanders die op de geregementeerde wisselmarkt kunnen worden gebruikt, en van andere kortlopende verbintenissen in Bfr., hoofdzakelijk deposito's excl. depositoboekjes (spaaboekjes).

Wat de netto-verbintenissen in convertibele Bfr. betreft, werd voorzien dat 1% van hun gemiddelde bedrag — met een maximum van 1% van hun gemiddelde bedrag op einde oktober en november 1971 en januari en februari 1972 — als reserve moet worden aangehouden alsmede het volle bedrag van hun aangroei t.o.v. deze referentieperiode.

Wat de andere kortlopende verbintenissen in Bfr., hoofdzakelijk deposito's, betreft werd voorzien dat $\frac{3}{4}\%$, met een maximum van $\frac{3}{4}\%$, van hun gemiddelde bedrag voor de referentieperiode, moet worden gesteriliseerd alsmede een gedeelte van hun aangroei t.o.v. de referentieperiode; dat laatste wordt pro rata voor elke bank berekend ten einde het saldo te bekomen dat nodig is om de globale reserve van Bfr. 10 mrd. samen te stellen.

De globale monetaire reserve komt elke week voor op de weekstaat van de Nationale Bank. Sedert haar samenstelling in augustus is de reserve praktisch onveranderd gebleven. Dit komt overeen met de beweging van de deviezenreserves van de centrale bank die volgens de weekstaat sedert medio juli blijven schommelen rond Bfr. 60 mrd., terwijl zij voordien in iets meer dan één maand met Bfr. 20 mrd. waren opgelopen. De centrale bank heeft dan ook geoordeeld, het oorspronkelijk voorziene te neutraliseren bedrag van Bfr. nog niet te moeten herzien.

Bij de invoering van de nieuwe regeling meenden de autoriteiten dat de weerslag van de liquiditeitssterilisatie op de kredietcapaciteit van de banken en op de liquiditeitsvoorziening van de economie zou kunnen worden omzeild. De banken zouden bijv. hun kredietverlening aan de overheid kunnen verminderen en de aldus vrijkomende kredietruimte aanwenden ten voordele van bedrijven en particulieren. Zij zouden ook de weerslag van de monetaire reserve op hun kredietcapaciteit kunnen compenseren door een verhoogd beroep te doen op het herdisconto van handelspapier of de voorschotten bij de centrale bank.

Ten einde dit te voorkomen, nam de centrale bank zich voor de lijnen

sinds 1917

sinds 1917

STENOGRAFENBUREAU

W. STEMMER & Zn. B.V.

Schiebroekseweg 22-24, telefoon (010) 22 38 66
postbus 35007, Rotterdam

vervaardigt o.a. de officiële gemeenteraadsverslagen van Arnhem, Baarn, Best, Breda, Dordrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Haarlemmermeer, 's-Hertogenbosch, Hilversum, Maastricht, Rheden, Rotterdam, Tilburg en Veldhoven.

Wij leveren ook :

notulen van directie- en aandeelhoudersvergaderingen

De jarenlange gedegen ervaring van ons bureau, toepassing van moderne geluidsopnametechniek en vooral onze eerste-klas medewerkers garanderen snel en accuraat werk, uitgevoerd op uiterst betrouwbare en discrete wijze.

I.M.

voor herdisconto en voorschotten te herzien. Bij het van kracht worden van de overeenkomst op 28 juli werd meteen het zgn. herdisconto- en visumplafond, dat uiteindelijk de mogelijkheden tot herdisconto en visum bij de centrale bank regelt in functie van de omvang van de werkmiddelen in Bfr. van elke bank en de doelstellingen van de monetaire politiek, verlaagd van 9% tot 8%.

Tevens werd met de banken overeengekomen dat zij hun portefeuille overheidseffecten op peil zouden houden, tenzij hun deposito's zouden verminderen. Meer nog de banken zullen voor minstens de helft van de aangroei van hun kortlopende verbintenissen in Bfr. bijkomend overheidseffecten in portefeuille nemen. Van deze regeling wordt gezegd dat zij een evenwicht handhaaft tussen het voldoen van de financieringsbehoeften van bedrijven en particulieren enerzijds en van de overheidssector anderzijds.

De regeling betreffende de monetaire reserve en de financiering van de overheid overeengekomen tussen de centrale bank en de banken geldt tot einde oktober, dus voor een periode van drie maanden. In de loop van de volgende weken moet dus worden uitgemaakt wat nadien zal worden gedaan.

Hier stellen zich verschillende vragen. Is de macro-economische funDERING van de neutralisering van Bfr. 10 mrd. voldoende stevig? In welke mate is de verdeling van de monetaire reserve in functie van de netto-verbintenissen in convertibele Bfr. en van interne deposito's de aangewezen sleutel, ook rekening gehouden met de lasten die op de individuele banken verschillend kunnen wegen? Moet voor de monetaire re-

serve niet een vergoeding worden voorzien? Is de automatische financiering van de overheid wel een wijze regeling van monetaire politiek gelet op de begrotingsontwikkeling en de inflatoire invloeden die ervan uitgaan op de rest van de economie? Moet de overeengekomen regeling beperkt blijven tot de banken of integendeel worden uitgebreid tot andere financiële instellingen? Bij de uitwerking van de overeenkomst was de centrale bank de mening toegedaan dat de interne liquiditeitschepping op grond van de deviezen toevoer een zaak was van ondernemingsthesaurieën en van deposito's bij de banken. Is dat zo en zo ja, blijft deze zienswijze juist of is er daarentegen een uitspreiding van de liquiditeitsvorming over het hele financiële bestel? In de overeenkomst wordt gezegd dat de centrale bank een uitbreiding van de getroffen maatregelen tot niet-banken zou vragen indien de evolutie van de binnenlandse conjunctuur zulks mocht verantwoorden.

De enkele vragen die hier worden gesteld, doen aanvoelen dat in België de monetaire politiek de eerstkomende tijd opnieuw geconfronteerd zal worden met de oude thema's: extern en intern evenwicht, conjunctuur en inflatie, budgettaire ontwikkeling en overheidsfinanciering, rol van banken en niet-banken. Deze confrontatie lijkt met het nodige overleg te zullen worden aangepakt, aldus een gelukkige tendens bevestigend die in dit land de jongste jaren werkelijk op gang is gekomen op het stuk van monetair beleid en waarmee men in Nederland sedert vele jaren zelfs institutioneel vertrouwd is geraakt.

E. Thielemans

Nederlands Economisch Instituut

Het Nederlands Economisch Instituut heeft op het gebied van de ruimtelijke economie, waarvoor de belangstelling, zowel van de zijde van de wetenschap als van die van de overheid en het bedrijfsleven, in de afgelopen decennia aanzienlijk is toegenomen, baanbrekend werk verricht. Na de oorlog op bescheiden wijze begonnen, is de afdeling die zich met regionaal-economisch onderzoek bezighoudt, snel gegroeid. Zij heeft een groot aantal opdrachten uitgevoerd zowel voor gemeenten als voor hogere overheden, internationale organisaties en bedrijven uit binnen- en buitenland.

De toeneming van het aantal nationale en internationale opdrachtgevers van het NEI en de toegenomen complexiteit van de vraagstukken hebben een aantal jaren geleden geleid tot het vormen van secties binnen het NEI welke zich met een speciaal aspect van het ruimtelijk onderzoek bezighouden. Zo is de sectie „Vestigingspatronen” belast met het onderzoek naar de factoren welke de vestiging van specifieke bedrijven en instellingen bepalen en naar de effecten van zulke vestigingen op de regionale economie.

Een korte schets van enige studies welke door deze

sectie zijn uitgevoerd, is wel het best geschikt om een indruk van de problematiek te geven.

1. *Asturias* (Spanje). Analyse van de op staalproductie gebaseerde economie van de regio. Analyse van de vestigingspatronen van staalproducerende en -verwerkende industrieën in West-Europa. Aanbevelingen voor ontwikkelingsmogelijkheden.

2. *Ruhr* (West-Duitsland). Bepalen en beoordelen van de economische complexen (structuur) van de Ruhr-regio en het selecteren van economische sectoren, waarvan ontwikkeling de verouderde structuur van het Ruhrbekken kan verhelpen.

3. *Hunterston* (Schotland). Analyse van de ontwikkelingsmogelijkheden van diep vaarwater vereisende industrie op het Hunterston schiereiland, gebaseerd op onderzoek naar de fysieke en technische karakteristieken, marktvooruitzichten en relaties tussen economische sectoren.

Voor het uitvoeren van een aantal nieuwe studies op dit terrein heeft de sectie versterking nodig. Het NEI zoekt daarom contact met een

economist

bij voorkeur met onderzoekervaring.

- Daar in het kader van de komende studies zal worden gestreefd naar het leveren van nieuwe bijdragen en naar het uitbreiden van de bestaande methodologie tot een dynamisch model voor de sectorale en regionale ontwikkeling dienen sollicitanten bedreven te zijn in het hanteren van mathematische en statistische methoden.
- De nieuwe onderzoeken zullen, evenals het geval was met de reeds uitgevoerde studies, in nauwe samenwerking worden verricht met andere afdelingen van het NEI en/of met externe adviseurs op het gebied van ruimtelijke ordening, stedenplanning, technische organisatie, engineering enz. Van sollicitanten wordt dan ook verwacht dat zij een brede belangstelling heb-

ben en goede representatieve en contactuele eigenschappen bezitten.

- Aangezien het werkterrein van de sectie zich tot ver over onze grenzen uitstrekt, behoren reflectanten tenminste een moderne taal in woord en geschrift te beheersen en moeten zij bereid zijn enige kennis te verwerven van andere moderne talen.
- Hoewel er mogelijkheden zijn voor fundamenteel onderzoek, bestaat het werk toch in het algemeen uit toegepast wetenschappelijk onderzoek, verricht in opdracht van derden. Het is dientengevolge onderhevig aan budgettaire en tijdsbepalingen. Uiteraard stelt dit bijzondere eisen aan de inzet van de wetenschappelijke medewerkers.

Het NEI biedt: een goede salariering en andere arbeidsvoorwaarden, alsmede de gelegenheid tot het verwerven van nationale en internationale ervaring op een veelgevraagd terrein.

Zowel economen met onderzoekervaring als kort

geleden afgestudeerden, die belangstelling voor deze functie hebben en menen te voldoen aan de gestelde eisen, worden uitgenodigd hun curriculum vitae te zenden naar Prof. Dr. L. H. Klaassen, President-Directeur van de Stichting Het Nederlands Economisch Instituut, Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016.

Boeken nieuws

H. M. H. A. van der Valk: Het internationale monetaire stelsel in een vernieuwingsfase, Kluwer NV, Deventer, 1972, 143 blz., f. 15.

Van der Valk zegt in zijn voorwoord dat het doel van deze studie vooral is de achtergrond van de huidige internationale monetaire crises op beknopte wijze te belichten. Het boek is ontstaan door de monetaire crisis in 1971 en voltooid in januari 1972 na het „Akkoord van Washington” van december 1971 waarover schrijver zich positief uitlaat (blz. 71 en 121). Hij stelt dat het internationale monetaire stelsel zich nu in een overgangsfase bevindt en dat dit akkoord een eerste stap in de richting van een vernieuwing van dit stelsel is (blz. 121).

Het bovenstaande brengt mij al direct op de voordelen én nadelen van deze studie. Het grote voordeel is dat een beknopte, overzichtelijke en heldere beschrijving wordt gegeven van de recente geschiedenis en de huidige situatie van praktisch alle aspecten van het internationale monetaire systeem. De schrijver kent — mede door zijn lange ervaring (22 jaar) bij het Internationale Monetaire Fonds, met name als plaatsvervangend lid van de Raad van Bewindvoerders — de theorie én de praktijk zeer goed en is mede daardoor in staat vele zaken in hun juiste proporties weer te geven en een aantal fouten uit het recente verleden aan te wijzen.

Dit alles maakt het boek zeer geschikt als literatuur voor studenten in de economie, maar ook voor de tegenwoordig zo grote groep „outsiders” die wel hun inzicht in de internationale monetaire problemen willen vergroten maar door alle complicaties het spoor bijster dreigen te raken.

Als bezwaar van deze studie zou men kunnen wijzen op het wel duidelijke en juiste maar meestal niet erg diepgaande karakter. De schrijver voegt weinig nieuws aan de internationale monetaire theorie toe. Bovendien gaat hij nauwelijks — behalve in het laatste hoofdstuk — in op de vraag hoe het stelsel er naar zijn mening in de toekomst zal uitzien of behoort uit te zien. Ander-

zijds kan men zich afvragen of er behoefte bestaat aan nog meer subjectieve toekomstvisies. Er is namelijk al voldoende aan studies en plannen beschikbaar over de vraag hoe — *economisch-monetair* gezien — het stelsel er *moet* gaan uitzien. Het probleem ligt hier meer in de versturende en remmende factoren op nationaal en internationaal *politiek* gebied.

Het terrein dat door deze studie wordt bestreken, is zo groot dat ik slechts bij enkele hoofdstukken wat kanttekeningen kan plaatsen. In hoofdstuk X wordt het Bretton Woods-stelsel beschreven, waarvan o.a. wordt gezegd (blz. 76): „Opmerkelijk is, dat de Bretton Woods-standaard zich wegens het ontbreken van voldoende machtsmiddelen van het IMF, op dit gebied aangepast heeft bij de klassieke gouden standaard — weinig devaluaties — zonder echter het noodzakelijke complement hiervan, het volgen door tekortlanden van een doeltreffende aanpassingspolitiek” en ook (blz. 78): „De grondslag van het Bretton Woods-stelsel op dit gebied was juist. Het beleid van een aantal landen heeft echter gefaald”. De gebreken zitten in de *toepassing* van het stelsel. In hoofdstuk XII over de goudwisselstandaard na de tweede wereldoorlog wijst schrijver op de bekende fundamentele gebreken van dit stelsel dat tot tendens heeft (blz. 89): „een tekort aan goud te scheppen relatief tot de monetaire vraag naar goud” en „langzamerhand het vertrouwen in de reservevaluta die gebruikt wordt als een vervanging voor goud te ondermijnen” en (blz. 90): „een voorziening van de wereld met liquiditeiten uit dien hoofde een grote mate van willekeur inhoudt”. Met dit alles ben ik het volledig eens. Hoewel Van der Valk gelijk heeft (blz. 124) dat de goudwisselstandaard niet als stelsel is geïncorporeerd in de statuten van het IMF, waren na de oorlog het Bretton Woods-stelsel en de goudwisselstandaard op basis van de dollar *in de praktijk zo sterk aan elkaar verbonden* (zie hiertoe ook hoofdstuk

XVII), dat men moeilijk kan volhouden dat het eerste in wezen goed is en het tweede in wezen fout.

In hoofdstuk XIII (bijzondere trekingsrechten) en ook op blz. 84-85 spreekt schrijver een positief oordeel uit over de SDR's als nieuwe reservecomponent, maar is zijn oordeel — terecht — zeer kritisch over het tijdstip van de eerste creatie en allocatie van SDR's op 1 januari 1970. Deze eerste creatie is in feite door de Verenigde Staten in 1969 afgedwongen, toen er — mondiaal gezien — geen behoefte aan bestond. Weliswaar was dit laatste pas in 1970 met cijfers aantoonbaar, maar ik weet dat er in vele landen, waaronder Nederland, in 1969 grote aarzeling bestond over de juistheid van deze eerste creatie; achteraf dus terecht.

Schrijver meent (blz. 124) dat de SDR's van een geld- en kredietinstrument een zuiver geldinstrument moeten worden en dat de SDR's de functie van rekeneenheid op internationaal monetair gebied zullen krijgen. Hij beschrijft de noodzaak van opheffing van de goudwisselstandaard, waardoor de reservemiddelen zullen bestaan uit louter goud en SDR's. Daarbij noemt hij de interessante mogelijkheid (die overigens iets gemeen heeft met het vroegere „plan-Posthuma”) dat een bepaalde verhouding tussen deze twee componenten moet worden gehandhaafd, welke verhouding wel regelmatig herzien kan worden ten gunste van SDR's en ten laste van het (monetaire) goud.

In hoofdstuk XIV (internationale kapitaalbewegingen en Euromarkten) wordt o.a. gewezen (blz. 101) op het feit dat verplaatsing van internationale liquiditeiten (d.w.z. kort kapitaal, hot money) in de laatste tien jaar *destabiliserend* op het internationale monetaire stelsel heeft gewerkt. Hier openbaart zich het grote verschil met de gouden standaard. Als feit is dit wel waar, maar de niet behandelde, achterliggende vraag is veel interessanter: is dit omvangrijke korte-kapitaalverkeer een der oorzaken geweest van de monetaire crisis of vormt het in hoofdzaak slechts een symptoom hiervan, m.a.w. een reactie op onderliggende onevenwichtigheden tussen nationale economieën? Ik neig tot dit laatste.

Op blz. 103 wijst schrijver er terecht op dat het kapitaalverkeer binnen grote multinationale ondernemingen (onderlinge kredieten en leningen tussen moeder- en dochtermaatschappijen in verschillende lan-

den) in de laatste jaren sterk in omvang is toegenomen en bovendien grillige bewegingen vertoont. Ik geloof inderdaad dat dit één van de belangrijkste factoren is geweest — en nog is — bij de frequente zgn. crises rondom één of meer valuta in de laatste jaren. Veelal — niet in dit boek! — worden dergelijke concerns om die reden beschuldigd van valutaspeculatie in de slechte zin van het woord, nl. doelbewust teweegbrengen van en voordeel trekken uit valutaris onrust. Hoewel dit zeker een rol speelt — en wellicht in toenemende mate —, meen ik dat een dergelijke „speculatie” van multinationale concerns grotendeels een defensief karakter heeft: het vermijden van nadeel uit bestaande valutaris troebelen.

In hoofdstuk XVI (wisselkoersproblemen) en ten dele in hoofdstuk XVII (vernieuwing van het Bretton Woods-stelsel) worden kort drie groepen van voorstellen tot wijziging van het stelsel van vaste wisselkoersen behandeld. Ten aanzien van zwevende koersen acht schrijver alleen een opwaarts gericht, tijdelijk „floaten” acceptabel. Ten aanzien van kruipen-

de pariteiten (kleine en frequente wijzigingen) wordt de indruk gewekt dat zowel de automatische variant („crawling peg”) als de discretionaire variant minder geslaagd moet worden geacht. Ik wil daaraan nog toevoegen dat de „crawling peg” ook in feite kansloos is, gezien de standpunten van de meeste deelnemers aan het overleg. Resteert de vergroting van de bandbreedte — overigens reeds bij het Akkoord van Washington als „tijdelijk” (?) gehanteerd —, waarvan schrijver zegt (blz. 122) dat alleen deze ernstig in aanmerking komt en dat deze „een oplossing zal moeten geven voor de problemen van realistische wisselkoersen en de massale bewegingen van internationale liquiditeiten en kapitalen”. Hij voegt daar terecht aan toe: „Het is mogelijk dat een verruiming van de bandbreedte een van deze problemen of beide niet kan oplossen tenzij het IMF op dit gebied meerdere (bedoeld lijkt: meer, R.) bevoegdheden verkrijgt”.

Op blz. 91 stelt Van der Valk dat er in beginsel vier oplossingen zijn om in een tekort aan internationale liquiditeiten te voorzien: zwevende

wisselkoersen, verhoging van de goudprijs, vergroting van de leencapaciteiten van tekortlanden en scheping van een nieuwe reservecomponent uit het niet. Men zou hier een vijfde — overigens wat triviale — oplossing aan kunnen toevoegen: verbetering van het „adjustment process” (aanpassing door nationale overheden van haar economische beleid ten einde interne en daaruit voortvloeiende externe onevenwichtigheden te voorkómen c.q. te bestrijden), gecombineerd met een meer juiste — dus snellere — hantering van pariteitswijzigingen bij een „fundamenteel disequilibrium”. Deze „oplossing” betekent in wezen een beter toepassen van het *huidige* systeem. Zij is te bereiken hetzij autonoom door de nationale overheden, hetzij door grotere bevoegdheden te geven aan het IMF. Het is in wezen tevens de beste oplossing; ik ben echter somber gestemd over de mogelijkheid dit te bereiken. Een van de redenen voor dit pessimisme is dat het economisch-monetaire Bretton Woods-stelsel te sterk onderworpen is aan factoren van *politieke* aard: internationaal-politieke (zoals Van der Valk

DE TIJD

al meer dan 125 jaar dagblad voor Nederland en vastbesloten dat te blijven vraagt een

economisch redacteur

op de financieel-economische redactie, met standplaats Amsterdam.

Onze voorkeur gaat uit naar een jonge econoom met belangstelling voor de relatie tussen zijn eigen vak en andere wetenschappelijke disciplines. De gegadigde hoeft nog geen all-round journalist te zijn, hoewel hij moet kunnen bogen op bewezen schrijftalent.

Daarnaast worden eisen gesteld aan zijn vermogen eigen kennis en vaardigheid te gebruiken voor het leggen van contacten met deskundigen uit de sfeer van het bedrijfsleven, overheidsinstanties en kringen van wetenschappelijke researchinstituten.

De man die wij zoeken moet behoefte hebben aan een goede werksfeer, ruimte voor eigen initiatief en mogelijkheden om eigen ideeën ter discussie te stellen.

Wij denken aan indeling in de tweede klasse van de c.a.o., maar ook de eerste klasse behoort tot de mogelijkheden, afhankelijk van leeftijd en ervaring: salarisgrenzen tussen 25.000 - 35.000 gulden. De Tijd biedt in concernverband van V.N.U. uitstekende sociale voorzieningen en een aantrekkelijke winstdeling.

Wie denkt aan onze kritische eisen te voldoen en deze mogelijkheid wil aangrijpen om een interessante positie te vervullen, wordt verzocht te schrijven naar de directie/hoofdredactie van De Tijd, N.Z. Voorburgwal 240, Amsterdam.

DE KAMER VAN KOOPHANDEL EN FABRIEKEN VOOR DRENTHE TE MEPEL

zoekt contact met een academicus, bij voorkeur een

SOCIAAL-ECONOOM

met belangstelling voor regionale economie, die na gebleken geschiktheid zal worden aangesteld als

ADJUNCT- SECRETARIS

Zijn hoofdtaak zal zijn het sociaal-economische beleid der Kamer door middel van onderzoek voor te bereiden en gestalte te geven. Daarnaast zal hij o.m. administratief-organisatorisch en representatief werkzaam dienen te zijn.

De afwisselende werkkring welke wordt geboden, zal in nader overleg worden gehonoreerd volgens rijksregeling, afhankelijk van leeftijd en ervaring.

Sollicitaties worden ingewacht bij de secretaris der Kamer, postbus 27, Meppel.

terecht stelt op blz. 125) en ik voeg daaraan toe: nationaal-politieke. Deze bron van instabiliteit heeft nu ernstiger consequenties dan vroeger door het absoluut en relatief veel grotere internationale handels- en kapitaalverkeer.

Conclusie: een actuele studie die ter lezing kan worden aanbevolen aan een ruime kring van geïnteresseerden.

H. O. C. R. Ruding

Classification of educational systems in OECD member countries, Netherlands, Sweden, Turkey. OECD, Parijs, 1972, 113 blz., \$ 2.75.

Bevat een vergelijkend overzicht van de onderwijssystemen in Nederland, Zweden en Turkije van kleuterschool tot universitair onderwijs. Deze uitgave is een aanvulling op het OECD-handboek voor onderwijsplanners: *Methods and statistical needs for educational planning*.

Centraal Bureau voor de Statistiek: Het nationaal budgetonderzoek 1963/'65: een analyse van de uitkomsten. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1972, 97 blz., f. 12.

Dit deel, no. 12 van de serie Statistische en econometrische onderzoekingen, bevat een uitbreiding van de econometrische analyse van de uitkomsten van het nationale budgetonderzoek 1963/'65 zoals gepubliceerd in het artikel „Verbruikspatronen en elasticiteiten bij huishoudingen van hand- en landarbeiders, hoofdarbeiders, boeren en overige zelfstandigen, geschat uit het budgetonderzoek 1963/'65”, in *Sociale Maandstatistiek*, februari 1970, blz. 61-71.

Het doel van deze uitgebreidere publikatie is de lezer meer inzicht te geven in de aard van het gebezigde statistische materiaal en de toegepaste schattingsmethoden. Dat de studie eerst thans het licht ziet, hangt samen met het feit, dat het CBS de uitkomsten van de analyse tevens

heeft gebruikt bij het op recente basis brengen van de prijsindexcijfers van de gezinsconsumptie. Een beschrijving van deze toepassing is in de publikatie opgenomen.

D. Rietbergen en L. Steijn: Computers - Moderne slaven in een nieuwe tijd. Samsom NV, Alphen aan den Rijn, 1972, 190 blz., f. 12,50.

In dit populair geschreven boek wordt uitgelegd wat een computer is, hoe hij ongeveer werkt, wat hij kan en waarvoor hij wordt gebruikt. Naast aandacht voor het apparaat, wordt ook aandacht besteed aan de invloed die de computer op de maatschappij en op de mens heeft. Vraagstukken als waarom gebruiken we computers?, wat zijn de invloeden van automatisering op de werkgelegenheid en de vrije tijd?, zijn er redenen om angst te hebben voor een computermaatschappij?, wat moet er gebeuren om de computer op een voor de mens zo dienstig mogelijke manier te gebruiken? en wat brengt

De afdeling

FINANCIËN der GEMEENTESECRETARIE

vraagt voor het bureau Budget een

jong econoom

met een duidelijke interesse voor de financiële en financieel-economische facetten van het gemeentelijk beleid en beheer.

De taak heeft in hoofdzaak een beleidsadviserend karakter; met name zal mede richting gegeven moeten worden aan de ontwikkeling in en aanwending van de budgetruimte.

Naast een opleiding in de bedrijfseconomische studierichting wordt voor deze functie verlangd:

- de ambitie om op een zich sterk ontwikkelend terrein intensief en inventief werkzaam te zijn;
- bekendheid met administratieve organisatie en openbare financiën.

ZIJ DIE OP AFZIENBARE TERMIJN AFSTUDEREN KUNNEN EVENEENS SOLLICITEREN.

Afhankelijk van ervaring kan een afgestudeerd econoom een salaris worden geboden van f 1.800,— tot f 2.900,— per maand. De AOW-premie komt voor rekening van de gemeente.

Na gebleken geschiktheid zijn reële promotiekansen aanwezig.

Gunstige regelingen met betrekking tot verlof, studiefaciliteiten, verplaatsings-, studie- en ziektekosten.

Vakantietoelage 7 % van het jaarsalaris.

Welvaartsvaste pensioenvoorziening.

Sollicitaties te richten aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorziening, Burgemeester de Monchyplein 10, Den Haag (s.v.p. binnen 14 dagen, de naam van dit blad en No. W 260 vermelden).

Benoeming zal plaats vinden in tijdelijke dienst. Na gebleken geschiktheid kan aanstelling in vaste dienst volgen.

Van gegadigden wordt de bereidheid tot medewerking aan een psychologisch onderzoek verwacht.

Gemeente 's-Gravenhage

ons de toekomst?, passeren de revue.

Een groot aantal „computervaktermen”, die in dit boek worden gebruikt, zijn via het register terug te zoeken. Dit opent de mogelijkheid het boek te gebruiken als naslagwerk bij het lezen van meer vaktechnische publikaties over computers.

Dick Schaap en Teun van den Berg: Johan de Witt - een volmaakt Hollander. Teleboek NV, Bussum, 1972, 126 blz., f. 6,90.

In *Johan de Witt - een volmaakt Hollander* schilderen de auteurs het portret van deze grote staatsman die — als uitvoerder van een briljante buitenlandse politiek in het voordeel van de jonge Republiek der Verenigde Provinciën, als bouwer van 's lands vloot, als bekwaam beheerder van 's lands financiën, als grondlegger van de verzekeringswetenschap, als

jurist en als mens — met kop en schouders uitsteekt boven zijn mederegenten van vroeger en later.

Het initiatief tot deze uitgave is genomen door de Nederlandse Vereniging ter Bevordering van het Levensverzekeringwezen, NVBL, die in Johan de Witt de grondlegger van de verzekeringswetenschap erkent.

Mededeling

Lezingen tijdens de Efficiency Beurs

Tijdens de Efficiency Beurs 1972 organiseert de NIVE de volgende lezingen.

• Woensdag 18 oktober. De accountant en de toepassing van de admi-

nistratieve techniek voor het middenbedrijf, door E. J. Joëls.

• Donderdag 19 oktober. Keuze-criteria ten aanzien van de informatieverschaffing in het kleinere bedrijf, door P. M. T. Canals.

• Vrijdag 20 oktober. Tekstverwerking een vergeten terrein, door C. Reenalda en A. van 't Hof.

• Dinsdag 24 oktober. Computerapplicatie in marketing, door P. J. Bakker.

• Woensdag 25 oktober. Management van data-processing projecten, door Drs. J. Hirsch.

Al deze lezingen die plaatsvinden in de Glazen Zaal van het RAI-Gebouw te Amsterdam beginnen om 10.30 uur. De toegangsprijs bedraagt f. 10 per lezing. Aanmelding en inlichtingen: NIVE, Nederlandse Vereniging voor Management, Parkstraat 18, Den Haag, tel.: (070) 61 49 91.

KABINET VAN DE GEVOLMACHTIGDE MINISTER VAN SURINAME.

Bij het Algemeen Bureau voor de Statistiek van het Ministerie van Opbouw in Suriname kunnen worden geplaatst:

twee academici (Statistici)

Vereisten: betrokkenen moeten de kwantitatief economische richting hebben gevolgd of statistiek als keuze-vak hebben gedaan bij de doctoraal-studie;

Werkzaamheden: één functionaris zal worden belast met het opmaken van de nationale rekeningen, terwijl de andere met het maken van input, output-tabellen zal worden belast;

Uitzending: in tijdelijke dienst met een dienstverband van vijf jaren;

Kortverbandtoelage: 10% van de gedurende het dienstverband in totaal te verdienen bruto-bezoldiging, uit te betalen na afloop van het dienstverband, terwijl ten laste van de Rijksbegroting een extra-kortverbandtoelage van 15% alsmede een tropentoeslag zal worden toegekend;

Uitrustingskosten: voor ongehuwden Sur.Crt. f 1.500.— en voor echt-paren Sf. 2.500.— verhoogd met Sf. 250.— voor elk kind behorende tot het gezin, tot een maximum van Sf. 3.000.—; **Passage:** voor rekening van Suriname, van Nederland naar Suriname en terug na beëindiging van het dienstverband, mede voor het wettig gezin;

Bezoldiging: Sur.Crt. f 894.— (per 1 januari 1972) tot f 1.029.— per maand (3 x Sf. 17.— en 4 x Sf. 21.— per maand). Inpassing in deze schaal geschiedt naar gelang van de opgedane ervaring (praktijkjaren).

Sollicitaties in duplo (één exemplaar op luchtpostpapier) vermeldende volledige opleiding en levensloop, alsmede een opgave van referenten, vergezeld van een recente pasfoto te zenden aan het Kabinet van de Gevolmachtigde Minister van Suriname, Alexander Gogelweg 2, Den Haag.

op 1 juni j.l. werd aan mr. W. J. Geertsema, Minister van Binnenlandse Zaken, het eerste exemplaar aangeboden van

Gewestvorming

De les van Rijnmond

**drs. L. van Leeuwen en
mr. E. J. J. E. van Leeuwen-Schut**

Kunnen gewesten een belangrijke rol spelen in het leven van de burger? Dat is in hoge mate afhankelijk van de inhoud en de omvang die het parlement daaraan bij de behandeling van de Gewestwet toekent.

Over de meningsverschillen over de toekomst van gewesten, over de ervaringen met het experiment Rijnmond opgedaan, en over de meest wenselijke oplossing geeft dit boek een volledig inzicht.

f 12,50

Verkrijgbaar in de boekhandel

de rijksoverheid vraagt

medewerkers

voor het Ministerie van Verkeer en Waterstaat
t.b.v. de Afdeling Comptabiliteit.

De werkzaamheden zullen zich richten op de opstelling en uitvoering van de departementale begroting en het vanuit het financieel-economisch gezichtspunt beoordelen van en meewerken aan het tot stand komen van het door het departement te voeren beleid. Medewerking zal worden verleend aan het totstandkomen van de z.g. programma budgettering, van de toepassing van de prestatiebegroting en van de opstelling van meerjarenramingen en kosten-baten analyses.

Vereist: doctoraal examen economie of doctoraal examen rechten met economie als bijvak of hiermee vergelijkbare opleiding of ervaring.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris, afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring, van f 1923,- tot f 3384,- per maand.

AOW-premie voor Rijksrekening.
De salarissen zijn exclusief 7 % vakantieuitkering.

Schriftelijke sollicitaties onder vermelding van vacaturenummer 2-4395/0936 (in linkerbovenhoek van brief en enveloppe) zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

